

A

4790

2406

Arsti ramat

nende juhhatamisfeels

tes tahtwad tóbbed árraarwada ning parrandaha.

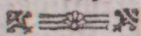
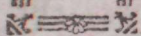
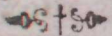
---

tráffitud Poltsamal 1771 Aastal.

ENSU TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

37096

Seige eesfte on tarrois teada, kusti

need többed ning haigussed tul-
lewad; sest se läbbi woime meie
mende eest ennast hoida; ehk kui meie
többiseks jääme, et meie omnen moista-
me warsti eesimesest otsast diged head
rohud wallitseda abbiks, enne kui se wig-
ga raskemaks lähhäb. Holetus on wäg-
ga pahha; se többine kes holetu on, kes
abbi jättab otsumatta, se on ühhe mele-
tuma innimesse sarnane kes ennast isse
tappab: nendasammoti on üks waene
luggu, kui kegi sedda rohto ei tunne, mis
läbbi temma woiks abbi leida. Sedda
keik peab sind selle ramato sees õppetä-
tama.

Kewwade ning süggise- aial kâiwad
 ennant tõbbed kui mu aial; se tulles il-
 mast. Talwel kui Ma on kowwa, siis
 kûlna ilmaga sa olled prisk ning terwe.
 Uggâ kui ilm lähhâb pehmemaiks kewwa-
 de pole; kui Ma lähhâb lahti; kui se wessi
 mis temma sees maggas, hakkab uddo
 sees kõrgek's tousma; kui ühhel pârwal on
 kûln, teisel soe, kolmandamal resse ilm,
 siis kûl pea so terwis woib sada rikfutud:
 Keige-ennamiste kûlna wihma aial. Meie
 tunneme siis et ihho jääb raskek's. Need,
 kelle werri ep olle mitte õige terwe, eh'e
 kelle sisefond on sant, need tundwad lu-
 wallo, süddame-wallo, pea-wallo; need
 jäwad tõbbisek's. Ka need kûlnad õdd
 tewad paljo kurja, sest et nemmad kinni
 piddawad higgsi ihho sees; se läbbi hakkab
 kõht wallutama ja passandama. Kui se
 kûln ning resse ilm lähhâb kopsu pole,
 siis tulleswad sulle rinna-tõbbed, kõhha,
 pisti tõbbi, -ning ta panneb rinnust kinni.

Suuwel soia kuiwa ilmaga ep olle
 mitte ni paljo haigus'si kûulda; need mis
 siis on, need tulleswad sest pallawus'sest,
 mis

mis läbbi werri pea lõhkab, nenda kui keif
 lihha hukka lähhäb ja mäddaneb suuwel
 enneminne kui talwel. Reige ennamiste
 on sap kurri mäddanema, nenda kui meie
 weiste többe sees olleme näinud; sesam-
 ma pahha kibbe sap lähhäb solikatte sisse,
 siis hakkab kõht passandama, ehk tulleb
 koggone seespididne põlletus ning wimati
 surm.

Süggisel on se luggu nenda kui few
 wadel. Müiste külma ilmaga tullewad tule
 rawwandussed ning muud haigusfed, mis
 ikka pahhemad on kui fewwade aial, sest
 fewwade peäle tullewad head päwad, ag-
 ga talw toob süggise peäle kurjad päwad,
 ning kes siis többine on, se jääb mitto
 aega woinatumaks.

Se taewane wallitseja küll läkkitab
 omma ilma, ja sellega ka többed; agga
 monnikord saab inimenne többiseks om-
 ma ennese sü läbbi, kui temma liaste
 sööb ehk joob, kui temma ei katta omma
 ihho ni paljo kui tarwis on külma was-
 to, ehk kui temma õsel wägga tülmaks

U 3

jääb

jääb; sest nisugguste kombinee läbbi lähe-
 häb ihho nõrkaks et temma ei jowa wasto
 piddada kui kurjad ilmad tulleswad.

Meie kōhhus on et meie hoodt kanna-
 me omma ihho ja omma terwisse eest.
 Separrast ärra minne mitte külma kätte
 särgi wäel. Ehk sa arwad et üks klas
 wina ning üks soe saun sind warsti jälle
 aitab? Ei mitte. Kange lu wallo sees
 woid sa kül kummekord sauna minna, siis-
 ki se wallo ei anna mitte järrele, et sa
 kül higgistad.

Konni arwab ommad haigusfed üh-
 best kurjast assemest tulleswad kus temma
 seisib ehk maggas, selle mõtte jures on
 paljo ebba usko ning rummalust. Kül
 se on tõssi, kui sa maggad selle wodis
 kel on kurri - tõbbi, kōhho - tõbbi ehk kār-
 nad külges, ehk kui sinna nisuggusega üht-
 lase saunas wihtled, siis teise tõbbi woib
 pea sinno külge hakkada. Ka siis kui sa
 kana tule kões seisad ehk niiske asseme-
 peale maggad, siis woib sulle kül sest wal-
 lo tulla. Ugga muudo ärra karta mitte
 magast tõbbiseks jada, Zeised

Teised mõtlewad ennesele tehtud ol-
 lewad kui nemmad suurte wallo tundwad.
 Waene, miks sa sedda mõtled? se noid
 kedda sa kartad on inimenne kui sinna,
 temmal tullesed haigusfed nenda kui sul-
 le, ning suur kiskus tedda ärra nenda
 kui sind. Kui temmal olleks se woinus
 sind ärratehha ning sinno peäle wallo lük-
 kada, miks ta ei moista ennast isse wal-
 lust peasta? Eks sa ei näa mitte et ka
 se teigefawalam tarf monnikord sedda-
 samma wallo tunneb mis üks waene rum-
 mal arwab ennesele tehtud ollewad. Noid-
 dus on üks pettus, selle targa kunst on
 tühhine. Sa olled jo kuulnud kust need
 haigusfed nira wallo tullesed, moista il-
 mast, ehk hultusfest, ehk kurjast ellust;
 ehk nemmad hakkawad sinno külge kui sa
 teise többise liggi tuled nenda kui karn,
 pahha - többi rouged ning muud; ehk
 Jummal panneb neid omma tahtuusse
 järrele sinno peäle.

Monnikord on ussid sinno ihus; siis
 on sul küll wallo, sest nemmad närrivad
 so solikad, kõht kolliseb, südda wallutab,

agga sinna ei olle siis mitte ärratehtud; waid kui ussid lähhäwad kõhhus wälja, siis sa olled ühhe hobiga terve.

Monnikord on sul üks paise seespidi, kui se hawal kaswab suremaks, siis so ihho jääb nõrgaks, ja langeb liihast ärra, nenda kui koera tõbbes.

Nüüd sa moistad jo, et se on rummal, kes emmast arwab ärratehtud ollewad; sest kui kegi sureb ning Urstid leikawad temma jurno kehha lahti, siis on kül warsti tunda misguggune haigus temmal on otsa teinud. Kui Jummal aitab et meie ma-rahwa moistus ning tundmine kaswab, siis kül teie lapsed wotwad üksford naerda nende rummalust kes noidust kartsid.

Mis nou on siis kui sa nääd et sinno kül las ehk ümberkaudo üks tõbbi käib.

Et kül sinno kõhhus on iggal ajal moistlikko inimesse wiisi ausaste ellada, siiski te sedda keigeenmamiste kui sa nääd
et

et mitte inimest raske tõbbega maas on; sest kord woib sünnule ka tulla et sa küll weel terwe olled. Kui meie ma: rahwas peaksid suremat hoolt kandma omma terwisse polest, wist siis et sureks mitte ni suur hulk. Kui tõbbi käib siis te sedda

1) hoia ennast liajomisse eest. Piigjominne teeb so kehha ning so sissekonna nõrgaks; kui sa koggone jääd magama külma käes jobnud peaga, siis tõbbi ning surm woib pea sümo peale tulla.

2) hoia ennast ka liasõmisse eest. Igga haige inimenne tunneb süddame wallo. Igga süddame koht ep olle mitte seal al kus sedda wallo tunnukse; waid se on se maggo, mis haiget teeb. Kui temma on täis roga siis so süddame wallo saab kängemaks, ning so tõbbi raskemaks. Ka so pea hakkab siis walutama.

3) hoia ennast ka et sa ei jää mitte wägga

ga külmaks tule rawwandusfeks, sest
muudo se läbbi monned többed woiksid
tulla sino peäle. Kõul on pahha et sin-
no jallad saggedaste on määrjad ning
külmad; ärra olle mitte nende polest
holetu, pua neid sojaks piddada. Ka
suis kui sa többine olled ärra katta mit-
te ükspäints omma ihho kinni, waid
ka jallad; sest kui nemmiad külmaks
jadow, siis se werri hakkab rohkemas-
te minnema süddame ja pea pole; sest
tunned sa wallo. Ettespiddi kui so jal-
lad külmaks on sanud ning määrjaks
sinno tö jures, siis öru neid öhto, ning
puu neid sojaks piddada öse; ehk mis
weel parrem on, pista neid ühhe kot-
ti sisse kus hekklid sees on. Jätta ka
sedda pahha wisi mahha, ning ärra
minne mitte ennam ommast toast wäl-
ja palja jallaga öse, nenda kui süit sa-
dik, olgo sinna terwe ehk többine. Se
on koggone üks wägga pahha wiis kui
üks többine inimenne palja jallaga
oue lähbää. Kui ilm on willo ehk
külmi, siis panne nisuggused rided sel-
ga wäljamimes mis so ihho woiwad
sojaks

sojaks piddada. Sedda wiſi jääb so
tertwis kindlemaks, ning kui sa peak-
ſid haigeks sama, ſiis sa woid enne-
minne wasto piddada.

- 4) Kui tõbbed kätwad ſiis ärra minne
mitte wägga tühti sauna wihtlema.
Se wihtleminne ise on kü hea ning
ilma kahjota, agga se wägga suur pal-
lawus, ning se kange haggi woitwad
sulle kahjo tehha, sest se läbbi saab so
werri pallawaks liaste ning paksuks.
Sepärrast kui sa lähhad wihtlema, ſiis
ärra kitta mitte omma sauna liaste,
waid piſſut agga, ning ärra minne
ka mitte saunast kohhe wälja külma
kätte täis higgs olles, waid panne en-
ne ommad rided jälle selga ning hoi
ennast ſiis külma eest.

Wis nou ſiis on kui fegi jo tunneb
sedda tõbbe ennese sees ollewad.

Kui sa tunned et sa jääb haigeks,
se on kui sa tunned pallawat ehk külma,
pea ehk lu: wallo, kui sul ep olle issak-
dust

dust süa, kui südda wallutab, siis tagga-
ne sest rummalast kombest, mis teised
pruikwad, kes kõrtsis jomisse läbbi loot-
wad sest wallust peästa ning abbi leida;
nisuggune rummal nou pöraks sinno hai-
guist kurjemaks. Mendasammoti ärra wiht-
le siis ka mitte pallawas saunas, sest se
olleks sul kül kahjoteggew; waid kui sa
tahhad sauna minna, siis ärgo olgo tem-
ma mitte pallaw, waid parras soe, ärra
wihtle ühtegi, waid pesse ennast ükspäi-
nis soja weega. Kül sa woid wihelda,
kui sa terwe olled; agga többisel ei kõlba
se mitte. Parrem on et sa ennast lased
nartsoga öruda saunas, siis sa jääd pis-
sut higgistama, se teeb so lülükmettele
head.

Kui sul ep olle isfaldust süa, siis är-
ra so mitte wäggise, waid so pissut, ehk
jä koggone ilma sömata. Agga jo tühti
sedda wet mis ma praego sind õppetam.

üks jook, mis többised peawad joma.

Wotta kolm peo täit oddra ehk kae-
ra, pesse neid tolmust puhtaks, walla
faks

kaks topi wet peäle, keeta sedda sütte - tul-
 le äres senni kui wilja terrad lõhkuwad,
 nüüd kurna tedda nartsfo läbbi; pallu moi-
 fast ehk osta Alpteke peält üks triki lusfika
 täis Salpëtrit, ja panne sedda selle läb-
 bikurnatud wee sisse kui ta alles pallaw
 on, siis se Salpeter sullab temma sees;
 kui sa tahhad siis woid ka jurepanna üks
 ehk kaks lusfika täit met, lasse sedda nat-
 tukest sullada wee sees tulle äres. Dnt-
 meti kui so kõht wallutab ehk lahti on,
 siis ärra panne ühtegi met jure; sest
 messit teeb weel ennam passandama. Sed-
 da wee joki pead sinna joma ni kaua kui
 sa többine olled, se on parrem kui keik
 mu jook. Kui sul op olle Salpëtrit
 sisse panna, siis pruuki sedda paljast od-
 dra - wet jogiks. Sedda ennam sa tent-
 mast jood, sedda hõlpsamaks jääb so töb-
 bi; ka ilma jannota pead sa temmast jo-
 ma tühti.

Kui sa turned pallawust, pea - wal-
 lo, kui rinnust panneb kinni, ning pisti-
 többes, siis sa pead warsti adrit lastma,
 enne kui többi wõttab woimust; se jures
 pruuki ka sedda pulwert.

Üks

Üks jaggo Rordbenediktid
üks jaggo Salpetrit

ehk pallu moisast teist fuggu pulwert mis
jahhutab, ning sest wõtta kolm kord pä-
wal üks noa otsa täis; jo ka sedda jo-
ki mis enne õppetati. Katta onniad jal-
lad hästi kinni ning pea neid sojaks et
sul weike higgi woib tulla, hoia ka en-
nast külma eest. Müüd olle kannatlik,
ehk Jummal porab selle wiisiga so hai-
gust ning aitab sind parremaks, nenda
kui mittokord sunnib. Kui tõbbi ei pe-
aks weel mitte lahkuma sinust ärra, siis
temma ommeeri ei woi ni raskeks sada
kui sa selle antud nou järrele teed.

Sojad tõbbed:

Rasked haigusjed ei sa mitte ühhe
hobiga parrandud; sepärrast et pea sinna
mitte arwama sedda küll ollewad kui sa
üks ehk kaks kord rohto wõtnud. Jagga
tõbbi wõttab omma aega. Misfuggune
rohhi ep olle weel kaswanud, mis ühhe
pawaga woiks terweks tehha neid kes ras-
keste haiged. Wanne sepärrast tähhele,
mis haiguste luggu on. Kui

Kui kulum, ehk üks kulum wärristus
 so ihhust läbbi kääb, kui selle kulumä jär-
 rele tulleb pallawus monne tunniga, siis
 on sul üks többi. Se kulum ning palla-
 wus on mitme haiguste jures. Need töb-
 bed on monnesuggused; üks suggu on se
 soe többi, selle jures on se pallawus suur
 keige päwaga, õhto kängem, homiko ta
 annab pissut järrele, süiski mitte koggone;
 õhto pole jääb se pallawus jälle kange-
 maks; ühtlase tulleb peawallo, suddame-
 wallo, lu-wallo, õse ep olle und egga hin-
 gamist. Kui se pallawus ep olle mitte
 selgeste tunda, siis katsu kas sel többisel
 on janno ning su kuu; se on pallawusse
 selge täht. Kange pallawusse sees hak-
 kab többine jansima. Sesamma palla-
 wus ei anna mitte warsti järrele, tein-
 ma aeg on seitse, ehk nelliteistkümmend
 ehk kakskümmend päwa. Siis jääb se
 többi mahha kui üks higgi tulleb ilma ah-
 hastusse ning häddata, ehk kui lõht jääb
 järrel, ehk kui ninna hakkab werd jook-
 ma.

Sest essinesest päwast kui se källu
ning pallawus tulli, arwa ning panne
tahhele keik muud päwad; kui se higgi
ehk se köht järrel on seitsmel, ehk nelja-
teistkümmenal, ehk kahhekümmenal esst-
mässel päwal, siis on ta wägga hea, töb-
bi hakkab lõpma: hoia agga et többine
ei lähha mitte külma kätte. Kül ta saab
müüd parremaks, ning wõttab hawal jäl-
le rammo.

Müüd õppi ka mis tarwis on, kui
sa sojas többes maas olled. So su ning
keel on kuuw, selle pärrast pead sinna jo-
ma tühti; sest sel aial ep olle ühtegi ig-
gatsust süa. Sojas többes on so werri
paks liaste, agga kui sa tühti jood, siis
jääb ta wäddelaks, ning higgi tulleb en-
neminne wälja. Jubba ma õppetastin sind
ühhe joki walmistamist mis sa woid jua;
agga sul on weel teistsuggu joki tarwis;
ühhesugguse jokiga sa tüddined ärra.

Need kurre-marjad on wägga heäd
joki tarwis, feigeennamiste need mis siis
korjatakse kui wiinne lummi on ma peäl
kewwadel

fewwadel. Korja ning wauta neid, sedda wet mis wälja wautakse keeta pissut paksuks, hoia sedda ühhe kinnipantud pudeli sees külmas paikas ehk ma al. Sinna woid ka pissut met jure panna kut sa sedda keetad. Gest fetetud marja weest walla pissut külma wee sisse et ta happuks jääb siis on sul üks hea jook walmis. Kui sul on wärsked kurre - marjad siis wotta neid, need on weel parremad; wauta neid ning segga sedda wäddelet mis wälja wauti külma weega. Gesamma kurre - marja jook kustutab janno ning jahhutab so süddant mis kül nõrk on.

Többised iggatsewad keigeennamiste happo joki järrele. Kalli on kül maggus jua sojas többes; agga parrem on et sa lahhad moisa wina - adikast palluma, sedda walla külma wee sekka et ta happuks saab, sedda jo tühti.

Nüüd sa moistad kolm sugu joki teha omma janno wasto. Sedda ennam se többine sedda joob, sedda parrem on temma lugu. Temma peab ka joma il-

ma jaanota, et temma südda saaks jahutud ning temma werri waddelaks. Neile kes jansiwad peab tühti jua autama, nemmad küsfigo sedda ehk küsümatta; pea joki agga karrikaga nende su ette, siis nemmad wõtivad. Kui temma ei sa mitte tühti jua, siis woib kül pea ots peäle tulla.

Ra on tarwis adrit lasta, kui pallarvus on suur; kui on agga püsut lastud ning kui pallarvus ei tahha järrele anda, siis woib enam kui üks kord lasta. Se läbbi jääb többi wähhemaks ning többise südda fergemaks. Siiski ärra unnusta mitte et üks päinis nelja esimeste päwade ajal peab adrit lastama sojas többes; kui nellit päwa on jo möda lainud, siis ei pea mitte adrit lastama, muido se többine jääb nõrgaks. Monnikord tulleb kahjuks ning többi saab raskemaks kui adrit lastakse; sepärrast neile ei pea mitte lastama kes nõrgad on wägga, kelle jures ei olle suur pallarvus egga janno tunda, kes allati unised on, ehk kes jansiwad.

Peäle sedda et sa digel aial osled adrit
 lastnuud ning et sa tühti jood, pead sa ka
 rohito wotina mis jahhutab ning lämna-
 tab, olgo pulworid olgo troppid. Sedda
 rohito woid sa isse ennesele tehha, ehk
 moisast passuda, ehk Apteke peält osta.
 Sedda rohito wotta iggapäwa kolm kord
 senni kui sa tunned et sa hakkad parre-
 maks sama ning süa küsüma. Kui sa se
 jures ennast hoiad et sa ei külna kätte eg-
 ga ka mitte pallawa sauna ei lähhä, siis
 sa saad kül enne parremaks kui teised kes
 omma rummala kombe läbbi isse omma
 többe pittendawad.

Sest sojast rinna többeft:

Se soe többi kellest minna praego rä-
 kisin käib monnesugguse nimune al, kui sa
 ei tunne mitte ükspäinis passawust, pea-
 wallo ning süddame wallo, waid ka muud
 wiggadusfed. Menda kui se wallo on rin-
 nas et ta ei lasse sind hingada, kui köh-
 ha ning pisti: többi sind se jures waetwab,
 siis se on üks soe rinna többi. Rurt on

Ka siis haige ning seespiddi paistetand, nenda et ei woi diete allaneelda mis suhho woetasse. Kui rinnad ei tunne ühtegi wallo, siis ei olle se mitte rinna tõbbi.

Sojas rinna tõbbes tulleb keigeennamiste tarwis sedda oddra joki jua, mis meega on tehtud; se messi teeb rinnad lahti et sa saad parreminne hingada.

Kui sa toukad linna seemned katke ning keetad neid wee sees, senni kui se wessi nattukest nülpiks lähhab, siis saab sul sest üks hea rinna jook. Ehk wotta jookfiarohhi ning paiso lehhed igga ühhest üks peo täis; keeta sedda oddra wee, ehk linna seemne wee, ehk ka aggast puhta wee sees, ni paljo kui ühhe topi ośa, siis on sul weel üks parrem rinna jook.

Minna ollen ka ühhe saksa keele arsti ramato sees õppetamud üht rinna rohto-
wolnuistama; ehk sa sedda wahhest woid sada moisast; sedda pallu ennesele ning pruki tedda oddra weega siis sawad so rinnad

nad lahti. Kui sa moisast ei sa ühtegi rinna pulwert, siis wotta kaks sibbolat, kori sedda wäljaspiddist koort ärra, küpseta neid tubha sees, touka siis neid katke ning wa-uta nartsjo läbbi et messt wälja tulleb, sellesamma sibbola wee jure panne met ning wotta sest üks lusika täis; se sadab sulle pea abbi.

Rinnad sawad küll pea parremaks kui sa keetad Lewerstokid liina seemne wee sees; siis panne rie pea peäle ning lasse se soe aur suhho miina. Se aur woib ka trehtri läbbi suhho miina; sedda pead sinna sagedaste teggema, muido ei saa rinnad mitte lahti. Selle lewerstokki wee jure woib ka met panna, siis on tenuna weel parrem.

Kui pisti-tõbbi on wägga wallus, siis lasse adrit. Nenda on ka tarwis adrit lasta kui rinnad rasked on ning pea on pallaw. Kui se pisti-wallo ei tahha mitte järrele anda pärrast adri-lasemist, siis keeta lewerstokkid rõõska pimaga, fatta pot kinni ni kaua kui ta tulle äres keetab.

Pärast wotta üks willane rie, kasta sedda rohkesti selle lewerstokki pima sisse, wana tedda siis jälle wälja ning panne ta ni sojalt kui se többine woib kannatada selle kohha peäle kus ta pistab. Enne kui se rie tük haige kohha peäle jälle külmaks jääb siis wotta ning kasta tedda jälle sellesamma soja pima sees, wana tedda ning panne jälle peäle. Sedda te tühti. Kui se ei tahha aitada, siis katsu kas sa ommas moisas saad spanis wligen plaaster, paku sedda ning küsi ka kuida wiisiga sedda peab peäle pannema ning mahha wõtma; saksa rahwas pruukwad sedda sagedaste ning leidwad temma wälj labbi suurt abbi.

Kui seitsmel päwal ehk koggone neljateistkümnepäwal päwal se rinna többi ei tahha järrele anda, kui ei olle siis weel ühtegi higgsi tunda, kui köht ei jä wallale, kui rinnad ei sa kergemaks, kui pistab ikka weel, siis on selle többise lugu küll pahha.

Jalla wessi on ka hea soja rinna
 többe wasto, agga wessi ei pea mitte
 ollema pallaw, waid agga soe. Panno
 mollewad jallad sisse, katta neid riega,
 lasse neid wee sees olla tük aega; kui-
 wata neid siis ning minne wodisse. Te
 sedda monnikord.

Kui sa tunned need näred (Piber-
 nellkraut) siis wotta nende jured, neil
 on üks fikko hais jures, te need jured
 puhtaks ning kuiwata neid, leika neid
 penikesseks, panne neid puddeli sisse, wal-
 la kanget wina (Spiritust) peäle, et se
 wiin kolm sörmie kõrgem on kui need jure
 tukkid. Panna se puddel peält kinni sea
 poiega, siiski pista noälaga üks penike
 auk poie sisse, muudo woiks se kange wiin
 sedda puddelit lõhki aiada. Panna se pud-
 del nüüd soja ahjo liggi ehk päwa kätte
 monne päwaga. Kui kure teeb haiget,
 siis pesse kure selle winaga, ommeti pe-
 ad sinna pissut wet jure pannema, et
 tenema ei ja mitte liaste kangeks.

Kui sul on rasked rinnad ehk kõhha
 siis võtta homiko ning louna aial kuus-
 kümme ehk kahheksakümme tilka sest-
 sammast winast, oddra wee ehk mu jo-
 tiga. Kui sa sedda tahhad anda omma
 lastele, siis ei pea temma mitte sama en-
 nam kui kümme ehk kakskümme tilka.
 Ka sojas rinna tõbbes woib se tõbbine
 wotta seddasamma wina, üks wanna in-
 nimenne nelli - ehk wiiskümme tilka.
 Sedda wotko temma üks pämis homiko,
 agga mitte wasto ööd, sest siis on tem-
 mal muido wägga pallaw.

Se lämmataw pulwer mis ma enne
 öppetasin, on ka hea sojas rinna tõbbes,
 kui sa iggapäwa wottad sedda kaks ehk
 nellitord; siis se pallawus jääb wähe-
 maks.

Panne üks jaggo lakritsi pu juurt
 (siis holts wurtsel,) ning teine jaggo sed-
 da lämmatawa pulwert, siis on sul ka
 üks hea rinna rohhi.

üks teine soja tõbbe suggu, mis sest tuleb kui werri jääb ühes kohas kinni.

Monnikord on üks paistetud nähha mis punnane ja pallaw on ning wallus. Kui nisuggune tulleb filmade kohal, siis filmad lahäwad punnaseks ning wallutawad. Nisuggust paistetust nimmetakse sütmisfeks sest ta on pallaw. Nisuggused paistetused woiwad ka olla seespidi sinno ihho sees mis film ei nä, waid mis agga wallust tunnukse. Sesamma sütmise tõbbi woib tulla keige sisekonna peäle, pea aio, maks, kops, maggo, nerud, pern, woiwad sedda wisi haigeks jada. Kui solikad on paistetand, siis sü on külm ning pärrast jälle pallaw. Panne agga tähhele kus kohhal se pallawus ja wallo on, ning kus ta pistab ja põlleb, siis sa woid arwata kus kohhal se seespidine paistetud on.

Kui se sütmime ehk paistetud on kopso sees, siis ta pistab rinna sees, keigeen-naimiste kui sa kōhhid, ning ei lasse sind mitte õiete hingada; rind on ni raske otse kui tahhaks temma sind ärralanumatada.

Kui maggo on sütmisest ehk paistest haige, siis on sul janno ja palaw; agga ni pea kui sa middagi jua wottad siis südda põritab, sa hakkad läkematama, ning süddame põhhi põlleb kui tulli.

Kui sütmime on makso sees siis ta pistab wallusaste parrema külje lude all süddame walloga; saggedaste on siis ka üks paistetust seal kohhal tunda. Se jures tulleb weel janno ja palaw, keigeenamiste on se tööbi sest nähha kui so sildmad on kollased.

Kui solikad on sütmises haiged siis wallo on wägga kange altkehha sees, kõht on paistetand ja põlleb wägga. Kui se sütmime on nerude sees, siis nerud põlewad ning wallutawad; ka kuski tulleb siis kassinaste ja walloga.

Kui need tähhed mis praego nimetatati sind õppetawad et sul on üks seespidine paistetust ning sütmime, siis sa pead warsti adrit lastma ning rohkesti joma

ma sedda oddra wet ehk need teised jofid
 mis jo enne õppetati. Agga sa pead ka
 rõhto wõtma, se lammataw pulwet
 on siis wägga hea mis sinno sakfad min-
 no sakfa keele arsti ramato sees on õp-
 pinud walmistama; kes tahhad se woib
 selle pulwri jure panna kamwrid siis
 on ta weel parrem. Wäljaspidi pead
 sinna se haige kohha woidma kamwri-
 õlliga mis sinno moisa wannemad ka
 moistawad tebha selle sakfa ramato jär-
 rele. Ehk panne Lewerstoffi püna
 saggedaste sojalt peäle, nenda kui jo en-
 ne õppetati, agga kasta sedda nartsõ tühti
 sojas pimas et ta ial külmaks ei lähhi.
 Kui se Lewerstoff saab addikaga ning
 winaga keetetud, siis on ta ka wägga hea
 peäle panna. Kui sa woid sedda Kam-
 wri õlli sada, siis woia need haiged koh-
 had sellega, ning wotta temmast ka sis-
 se wiisteistkümmend ehk kakskümmend
 wiis tilka hawal, siis ta altab sind sees
 ning wäljaspidi. Kui solikad wägga
 wallutawad siis sõ munnad mis pehniks
 on keetetud, ehk wotta linna seemne õlli
 ehk poom õlli, siis sa leiad kül pea abbi.

Se soe többi mis wistrikkude, plekkide,
punnaste lappidega ehk färnadega
on, nahha peäle nahha.

Sinno werre sees on saggedaste üks
wigga, kahjoteggew kui kihwt, mis ei
lähää mitte mu wisiga wälja kui nah-
hast. Többi aiab tedda nahha pole. Kui
se többi ei peaks sedda kurja sinno wer-
rest wälja aiama nahha pole, siis inni-
menne ei woiks mitte jada ellama. Need
wistrikkud ehk lappid ei olle mitte warsti
nahha essimesel päwal kui többi hakkab,
waid kolmandamal ehk neljandamal pä-
wal.

Sest tunnukse et tarwis on need töb-
be päwad tähhele panna ning luggeda;
kes sedda ei te, se eksib saggedaste rohto
andmisse sees. Kui need punnased lap-
pid ehk wistrikkud tulleswad enne kui kol-
mandamal päwal, siis ei olle se luggu
mitte hea? nenda ka on kurri, kui nem-
mad neljandama päwa pärrast on nahha.
Nendasammoti on need rouged; need ei
olle mitte warsti nahha kui laps jääb
többiseks,

tõbbiseks, waid nemmad lõwad wälja kolmandamal ja neljandalamal päwal.

Kui need wistrikkud ehk lappid jo on nahha sees, siis ei pea nemmad mitte ühe hobiga taggasi löma sissepidi, waid ni kaua wäljas seisma fenni kui nemmad ärrakuiwawad. Kui nemmad äkkiste taggasi lõwad siis tulleb ahhastus, pallawus ning äkkiline surm, kui need plekkid ei tulle mitte ueste wälja.

Tõbbine tunneb suurt wallo ja ahhastust enne kui need wistrikkud ning punased lappid wälja lõwad, kui neid paljo on temma ihho sees; kui nemmad on wäljas ning nende sugu on hea, siis tõbbine hakkab warsti hingama: agga kui temma siis weel ei tunne ühtegi hingamist ning rahho, siis on temma sugu küll kurri, ots woib küll pea peäle tulla.

Needsammad plekkid on müüd monnesuggused. Monned näwad wälja kui ollekkid kirpud hammustanud, neid nimmetakse plekki: tõbbeks; se on üks wägga

wägga raste többi, mis mitto inimesti
surretab. Kui kirpud hanimustawad siis
on feskpaikas lappi sees üks punnane
märk näha; agga selle plekki; többe lap-
pid on ülleüldes ühhesuggused. Sedda pe-
ad sinna meles piddama et sa enmast ei
petta mitte kui sa lappid nääd, waid et
sa tunned mis kirpud etk mis se többi
on teinud.

Need többised kes plekki; többes maas
on, need on wägga woinatumad ning
nörgad esimesest päwast sadik, monned
ei tunne ühtegi waid on allati unnised.

Selle többe sees pead sinna ka joma
sedda oddra wet, agga sinna pead sedda
happuks teggema adikaga. Kamwri-
pulwer on siin parrem kui se lämna-
raw pulwer; pallu ka onmast moifast
sedda Kamwri joki mis minna faksad
öppetasin walmistama. Plekki többes ei
täha mitte korda miina kui adrit las-
takse, se teeb sagedaste enam kahjo.
Agga se spanis Wligen plaaster
on mitto inimesti aienud ning terweks
saatnud.

Teine

Teine suggu on se **Wrisel**, need on wis-
trikud mis kõrged, piskofessed kui üks
weike nõala pea, ning peält terrawad on
tunda; nemmad süggelewad wägga nah-
ha sees. Monnikord on need wistrikud
selged ning ümmarkused.

Se **Wrisel** ehk need wistrikud lö-
wad kül pea taggasi, ning tullewad ka
pea jälle wälja. Kui nemmad taggasi
löwad siis tunneb se tõbbine ahvastust
ja hädda.

Kui sa nääd et need wistrikud är-
rakadduwad riina peält ning et sel tõb-
bisel siis ahvastus on, et temma ka ei
wõi hingada siis ruttusta temmale rohko
anda mis ueste wäljs aiab need wistrik-
tud. Kui sa woid sada moisast sedda
higgi pulwert ehk **Kamwri** pul-
wert, siis anna sedda tõbbisel ikka nel-
ja tunni pärrast, fenni kui sa nääd et
ta hakkab rahholisfeks jama.

Reige : ennamiste on tarwis et se
tõbbine ennast hoia külma eest, et ta
palja

palja jallaga wälja ei lähhä, et ta ei sei-
sa tule käes, et ta joki ei jo mis r äg-
ga külm on; sest muido loob se wäsel
warsti taggasi.

Kui többine hakkab passandama, siis
on pahha luggu. Ratsu et se mahha-
jäaks; sepärrast pea temma jallad sojalt
ning panne temma kehha peäle sojaks
tehtud jahho, et temma woib jada pis-
sü biggistama.

Need letid

Need letid on sulle teada; nemmad
tulleswad ka wistrikkude wisi nahha seest
wälja. Esite on sel többisel külm ning
pallaw, siis sülg, silmad jookswad wet
ning tewad haiget, silma-lauad paiste-
tawad üles, temma aewastab ning köh-
hib. Kolmandamal ehk arwaste ka nel-
jandamal päwal nääd sinna pissokessed
wistrikkud ettetussewad rinna peäle ning
palles. Panne öiete tähhele need wistrik-
kud, monned on ümmarkusjed, monned
kandilised. Kui

Kui letid hästi wälja tullewad, siis
 ärra anna ühtegi rohto sel többisel; ag-
 ga siis kui nemmad wägga arwaste wäl-
 ja tullewad, ehk jälle taggast löwad, ning
 többisel suur hädä. Käes on, siis anna
 temmale higgi pulwert ehk kamwri
 pulwert. Kui sa olled forjanud nä-
 red (bibernell) ning ennesele teinud trop-
 pid neist, siis anna neid többisele, lap-
 sele kümme ehk kakskümmend tilka, wan-
 na innimesele kolmkümmend ehk wiis-
 kümmend tilka, oddra weega ehk talja-
 ga. Anna ka needsammad troppid ehk
 mis weel parrem on, sedda kamwri
 pulwert, kui sa nääd et köhha ei tah-
 ha järrele anda ehk et ta kangemaks läh-
 häb siis kui need letid jo hakkawad kui-
 wama. Többise jook olgo siis oddra ehk
 kaera wessi. Saksa arsti ramato sees
 ollen minna õppetarud prust ehk rinna-
 pulwert teggema; pallu sedda moisast ning
 anna sedda tühti sel többisel.

Kleed rouged

Et sa küi need rouged tunned, siiski
 tahhan ma õppetada laiemaks, mis ni
 E tarwis

tarwis on neist teada. Enne kui rouged wälja tulleswad, siis lapsed tundwad peawallo ning rist - lu - wallo; neil tulleskurri hais suust; monnikord on neil kültning pärrast pallaw. Monned hakkawad ofsendama ehk passandama, mollememad on hea, sest se läbbi lähhäb paljo kurja ihhust wälja. Kolmandamal ehk neljandalamal päwal pärrast sedda et laps jäi haigeks, on esite nähha monned punnased plekkid palle sees, pärrast rinna ning kehha peäle, wimati jalgede peäle. Monnikord lähhäwad kolm ehk nelli päwa möda, enne kui keik rouged wälja tulleswad keigeennamiste kui neid on paljo. Kui nemmad warreminne wälja tulleswad ehk hiljaminne, siis on se luggu pahha. Kui rouged on wäljas, siis warsti se laps peab rahho tundma ning priskem ollema; kui se ei sünni mitte sedda wisi, waid et se laps ikka weel hädda tunneb, siis on weel rouged ihho sees, ning se luggu on diete pahha.

Kui need rouged ei tahha weel mitte wäljatulla kolmandamal päwal, ehk kui nemmad on nähha agga ärrakadduwad jälle,

jälle, siis anna rohto, muido wotks se
 laps kũl pea ärrasurra. Anna temmale
 kamwri pulwert, ehk need troppid mis
 nãredest (biberness) on tehtud; neist
 troppidest antakse kũmmet ehk wiistetst.
 Kũmmend tilka hawal, noremale wãh-
 hem, suremale ennam; sedda rohto anna
 agga ikka nelja tunni pãrrast fenni kui
 rouged jãlle wãljatullewad. Kui laps
 on wãgga raskeste haige, siis panne
 temma kahhe sãrte peãle spanis wli-
 gen plaaster, se aiab rouged wãlja.
 Kui rouged siis weel ei tulle mitte wãlja,
 siis ei olle ennam paljo abbi leida.

Kes omma last wiib sauna wihtle-
 ma siis kui ta rouges on, se woib tedda
 ärratappa; sest lapse werri saab palla-
 waks liaste, ning rouged jãwad kurje-
 maks; sepãrrast ärra wi tedda mitte sau-
 na. Sedda woid sinna kũl tehha, et sa
 omma last soja weega pessed ilma wiht-
 lematta, ning ka mitte pallawa sauna
 sees, siis rouged tullewad wãlja parremi-
 ne, ning kuirawad hea wisiga.

Need lapsed kes rouges on, ei pea mitte ollema ühhe wägga pallawa toa sees, sest et nende werri muudo on pal law. Neile ei pea ka mitte antama wi na, waid nende jook olgo wessi ehk kalli ehk oddra wessi. Anna temmale tühti jua, ka ilma küssimatta paku temmale jua, se teeb temmale head, keigeennamis te kui ta raskeste haige on.

Kui keik rouged on wäljas siis nem mad tousewad ning pannerwad mädäda, se ei sa mitte ühhe hobiga waid monne päwaga. Monnikord jäwad nemmad mad dalaks, ning ei tahha mitte diete tousta egga mädäda panna; siis kui sa sedda nääd, siis anna warsti sedda ka mure pul wert ikka kolme tunni pärrast, se teeb neid tousma ning mädäda pannema. Kui rouged koggone langewad sisse, siis sinna pead ühtlase selle pulwriga ka pannema lapsese spanis wligen plaaster. Kui laps passandab se jures, siis sinna pead jahho sojaks teggema ning temmale sedda pannema kōhho peäle; sedda jahho te tühti sojaks, ning panne tühti peäle. Ka
pallu

passu oimmas moisas sedda pulwert mis
 solikad kinnitab ning anna sedda ikka kah-
 be ehk nelja tunni pärrast, senni kui se
 passandamine mahhajaab. Agga kui rou-
 ged jo hakkawad kuiwama ning laps pas-
 sandab, siis ärra keela sedda mitte, ning
 ärra anna ühtegi rohto selle wasto; sest
 kui siis köht on wallale siis lähhab paljo
 kurja ihhust wälja.

Monnikord ei olle mitte mädä rou-
 gede sees, waid wessi ehk werri; nisug-
 gused rouged on wägga pahhad, need tap-
 wad paljo lapsi. Siin ei olle muud nou,
 kui et sa annad tühri sedda kamwri pul-
 wert.

Monnikord tullewad rouged wägga
 rohkeste, ning on wägga liggi teine teise
 jures, siis ei lähha nemmad mitte terras
 waks, waid jäwad maddalaks; se ei olle
 mitte allati üks kurri täht.

Rouged kuiwawad isse; agga siiski
 ei olle sinno laps weel mitte koggone ter-
 we; weel on tarwis tedda hoida, sest mon-

ni surreb ka weel fiis. Kui rouged kui-
wawad, fiis ärra anna temmale mitte li-
aste süa, ärra wi tedda ka mitte sauna
wihtlema, kui temma raskeste rouges on
olnud.

Kui rouged on ärrakuinud, fiis so
laps jääb terweks. Ägga kui temma pär-
rast weel wägga kõhhib, ehk kui temma
ihho küljes muhhud on, fiis otsi nou om-
mas moisas, pallu sealt sedda prust pul-
wert ning prufi sedda senni kui kõhha
mahha jääb. Ägga kui muhhud on, fiis
panne nende peäle jahho meega seggamin-
ne talgnaks tehtud, et need muhhud lahti
lähhawad, pärrast panne plaastert peäle,
et nemmiad jälle terweks sawad.

Se wil

Se wil on teada kül; temma on
weike, temma wallutab wägga, temma
äär on sinmine, temma jures tulleb ka
külmi ning pallaw so ihho sees. Kui ta
tulleb rinna peäle ehk kaela ehk palle kül-
jes,

Jes, siis on temma kurjem; parrem on kui temma ettetusleb kae-warre, altkeh-
ha ehk jassa küljes. Mi kaua kui tem-
ma kõrgeks jääb, siis ei olle weel mitte
siur hädä, agga kui ta maddalaks läh-
hääb ehk taggast siise loob, siis woib kül
pea üks äkkiline surm peäle tulla.

Se wil ei hakka kül mitte külge, siis
ei hoia ennast, et ühtegi mädä ehk wet
mis teise willi sees on, ei tulle so lihha
peäle, muudo woiks sulle ka wil sada.
Monnel aastal ei olle temma mitte pal-
jo kuulda; monnel aastal surretab tem-
ma paljo rahwast. Kui temma kurri
on, siis ei anna temma mitte paljo aega,
waid surretab äkkilise surmaga.

Kellel se wil on, se peab warsti kui
temma tedda nääb, sibbolad küpsutama
tuhha sees, ning neid peäle pannema;
need sibbolad tombawad sedda willi nahha
sees ülles. Sinna woid ka peäle panna
tored sibbolad. Agga kui moisast sulle
antakse spanis wligen plaaster, siis
panne sedda peäle, se on weel wäggewam

Kui sibbolad; et sa agga ei wibi; sest kui sa kaua mõtled enne kui sa nou otsid, siis ei olle wimati ühtegi abbi.

Kui wahhest se wil peaks koggone taggasi löma sissepidi, ning se tõbbine raskemaks jama, siis pead sinna warsti kahhe säre peäle pannema sedda spanis- wiligen plaaster.

Se jures pruuki ka rohto mis sa sisse wottad, wiin-ädikas on siis wägga hea. Ehe pallu moisast sedda kamwri ädi- kast, mis minna saksa arsti ramato sees õppetasin. Sedda wiisi woid sinna isse- ennast ning ku muud aitada, kes küll pid- did surrema, kui neil ep olleks abbi otst- tud.

Kust wõnukse mis se kurri tõbbi on, ning mis agga muud muhhud, has wad, ning wigga (skorbut) on.

Mõnnel on wigga mis kurja tõbbe sarnane on, saksad nimmetawad sedda skorbutiks;

skorbuti; monned arwawad ka tedda
 furjaks többe's, ning kül on monnikord
 raske diete ärratunda mis se skorbut ehk
 mis kurri többi on. Zarwis on et sa
 moistad wahhed tehha nende wahhel, et
 sa tead ennast hoida furja többe eest, sest
 se hakkab kül pea külge; ühhest ainsast
 kes furja többega on, woib keik se perre
 ehk koggone üks terwe kulla furja többe-
 ga sada. Hoia ennast selle pärrast, et sa
 sellele, kel kurri többi on, ei tulle wägga
 liggi, et sa ei magga temma liggi, et sa
 ei wihtle temmaga ühtlase, et sa ei panne
 temma rided ennese selga; kes holetu on,
 selle külge woib kül pea hakkada se kurri
 többi. Müüd peab sulle teada antama
 kust sa woid tunda neid kellel kurri töb-
 bi on, et sa ennast moistad hoida nende
 eest. Se teine wigga se skorbut ep
 olle mitte nenda pahha kui se kurri töb-
 bi, ning temma ei hakka ka mitte külge.
 Se agga on kahjo teggew, kui teisel on
 pahhad muhhud täis mädada, sest kui se
 skorbuti mädada sinno lihha peäle tulleb,
 siis woiks temma ommett ka sinno kül-
 ge hakkada.

Skorbuti ning ka kurja többe jures
on muhhud, agga öppi sedda wahhet mis
nenda wahhel on et sinna mitte ei ekfi.

Skorbuti muhhud on keigeennamiste
jalla kuljes, nemmad on maddalad, neil
ep olle mitte walge äär, nemmad on
tumme punnased, kui neid drutakse siis
tulleb werri wälja. Kurja többe muh-
hud on kõrge ärega, maddaga ning sag-
gedaste jätwad nemmad süggawad au-
gud. Se keigeselgem märk on suus. Kus
skorbut on, sessel hamba iggemed temad
haiget, ning kui neid drutakse siis werri
tulleb wälja. Kurri többi on kurgo sees;
kurf jääb punnaseks. Monnel teeb kül
kurf haiget sure külma läbbi, agga se
jääb jälle parremaks; nisuggust ei pea
sinna mitte arwama kurja többega olle-
wad. Agga se kurgo wallo mis kurjast
többest tulleb, se annab kül monnikord
pisut järrele, agga teeb ka ueste jälle
haiget; nisuggused inimessed on allati
kurfust haiged. Sessel on wisisiste kur-
ri többi, kelle kurfus sa nääd walged lap-
pid ollewad kui sea: pek, ehk kelle kur-
go.

go . laggi on huffas ; kui ta räkib labbi
 ninna , siis se kurri többi on jo wägga
 woiuust wotnud . Nisugguse eest hoia
 ennast , ärra sõ , ärra jo temmaga , ärra
 magga temma liggi .

Monnikord ei olle küll ühtegi muh-
 hud nähha , ning süski woib temma ih-
 hus olla jefamma kurri többi ; kui tem-
 mal on allati la . wallo , kels lufondid te-
 wad haiget ; se wallo saab siis kangelaks ,
 kui nisuggune tahhab maggada ning hake-
 tab sojaks jäma onna wodi sees .

Kül ma woiksin monnesuggust roh-
 nimmetada , mis ni hästi kurja többe
 wasto , kui ka fforbuti wasto aitab . Ug-
 ga mollemad need haigusjed on wägga
 rasked parrandada ; paljo aega ning pal-
 jo roh- to on tarwis enne kui inimenne
 feggone terweks jääb kes sedda rasket
 wigga tunneb ; ning minna ei usu mitte
 et jinno kannatus sedda annab et sa isse
 woiksid õige wiisiga aega möda sedda roh-
 to . prufida .

Siiski tahhan minna sind õppetada,
 mis nouga sinna woid aitada ennast üh-
 he ehk teise wigga sees. Kui sul on se
 florbud, siis korja ennesele mánna kas-
 sud üks hea peo táis, selle jure panne
 üks peo táis ubba lehhed olgo wärsk d
 ehk mis sa olled enne kuitwanud. Kui
 sa woid sada, siis wotta ka emma tus
 ning panne sedda jure. Need ubba leh-
 hed ning emma tus sawad penikesseks
 leikatud, siis sa pead neid keetma w-ega.
 Digo sulle need mánna kassud üksnes,
 ehk need ubba lehhed ning emma tus, siis
 wotta neist üks peo táis, walla kaks topi
 wet peäle, keeta hästi ühhe potti sees,
 agga sedda potti katta peält kinni kui sa
 keetad. Kes tahhab, se woid ka jure
 panna kaddaka marjad, sedda wisi et sa
 panned üks peo táis kaddaka marjad ning
 kolm peo táis need teised rohjud. Seit-
 sammast wottad sinna siis hawal üks peo
 táis, ning keetad sedda kahhe topi wee
 sees. Sedda joki pead sinna joma igga-
 pädw kaks ehk kolm kord, iggakord üks
 õlle klas táis; pesse ka ommad hawad
 sellesamma jogiga iggapädw puhtaks, kui
 sulle

sulle hawad on. Meedsammad rohjud
 .woiwad sind ka aitada teist wisi; wotta
 neist kolm peo tãis, touka neid penikes-
 sefs, panne neid piisofesse linnase kotti
 sisse; kui sul on wãrste õllut, siis panne
 übbe pole wadi sisse se weike kot keige
 nende rohtudega ni kaua kui se õllut kãib;
 kui õllut mitte ennam ei kãi, siis wot-
 ta se weike kot jãlle wadist wãlja. Mõnd
 on se õllut rohtudest wãggew ning teeb
 sind terweks sinno korbutist, kui sa igga-
 päwa temmast jood kolm ehk nelli õlle
 klasi tãis.

Mõned, kessel korbut olli kũlges,
 on feetnud mãdda reikast õlle sees, ning
 nemmad on se lãbbi ka abbi leitnud.

Mõnikord on neil, kes korbutiga on,
 palju pallawat, nende su on allati kuito,
 neil on allati janno; nisuggused pea-
 wad tũhti joma petti, pima. Wotta ka
 kaddaka marjad, walla nende peãle palla-
 wat wet, lasse tedda seista kunnit se westi
 kũlmaks on jãnud; sedda wet pead sinna
 iggapãwa joma keige mu wee ehk jogi as-
 mel.

Kurja

Kurja többe wasto monned prufiwad
 sedda joki, mis minna praego öppetan,
 se on mitto atnuid. Osta Apteke peält
 Pransusse pu juurt (Sasjapa-
 rille wurtsel) üks nael, ning Senes-
 lehhed nellli loot, wotta ka kopro ehk
 takkia juurt üks werendeel nael, sedda
 juurt woid sinna isse korjada ning kui-
 watada, kui ta on enne puhtaks tehtud.
 Need kahhed jured, ni hästi pransusse pu
 juurt kui takkia juurt leika penikesseks,
 walla kahheksa topi wet peäle, panne
 neid tullele keetma senni kui kolmas os-
 sa on sissekeetnud; siis panne winati
 need senes lehhed ka jure, need peawad
 agga pissut keetma, mitte nende kawa
 kui need jured. Kui se on keik nenda
 tehtud, siis kurna sedda wet rättiko läb-
 bi, ning jo temmast iggapääw üks ehk
 kaks ölle klassi täis homiko, kui sa alles
 ommas wodis ölled, louna aial, ning
 öhto kui sa Maggama heidad. Se jook
 peab ollema pissut soe. Need rohhud mis
 kurnamisse jures rättiko sees mahhajawad,
 on weel wäggewad, walla nende peäle
 weel nellli ehk kuus topi wet, keeta neid
 hästi

hästi ning pruhi sedda iggapäwaseks jo-
giks. Sesamma jooß teeb passandama.
Kui sa liaste hakkad passandama, siis
pead sinna joma kassinamaste. Selle
jogi jures on tarwis moistlikkud wiisid
piddada omma sõmisse polest, muido ei
olle ühtegi abbi. Sinna ei pea mitte
keiksuggust roga sõma, mitte solased kal-
lad, mitte sea lihha, mitte suutsatud lih-
ha, mitte happo roga ei pea sinna sõma.
Agga sedda woid sa süä kaera tango ehk
oddra tango leent, wasrika ehk kanna ehk
weikse lihha keetitud ehk küpsitud. Wina
ei pea sinna mitte üks suggu joma.

Kui so wigga on wanna ning raske
siis pead sinna joma sedda joki nelli ehk
weel eunani nädalit järrestikko. Kui sin-
na sedda ei te, kui sinna ei olle kannat-
lik siis sinna ei sa ellades öiete terweks.
Et kü need muuhud jäwad terweks ning
wallo jääb mahha, siiski jo ikka weel
sedda joki, ning ärra arwa ennast weel
mitte koggone terweks; sest kui se kurri
wigga ei sa mitte täieste so üho feest
wälja, siis sa olled agga terwe ürrikes-
seks

seks aiaks, ning pärrast tulles se többi
ueste.

Mi Paua kui sinna jood sedda joki,
siis pesse keik omma ihho soja wee sees
iggas nädaldas laks ehk kolm kord, agga
mitte pallawa souna sees; siis kuli pea
se wallo jaab mahha sinno lukondide sees,
ning need muhhud sawad pea terweks.

Kui sa olled tdieste terweks sanud,
siis minne sauna higgistama, ning lasse
keik ommad rided hästi puhtaks pesta.

Emmaga wigga.

Emmaga wigga on kui üks naeste
rahwas tuueb suurt wallo kehha sees
ning suurt hädda süddame al. Kui se
wallo saab kangeks, siis monnikord tem-
ma minnestab. Emmaga wigga tulles
neile naestele kessel ep olle riete pedlised
korra pärrast, olgo et need mahhajawad
kange tule rawwandusse ning külma lab-
bi, ehk raske haigusse labbi; ka neile
ses

kes wägga raste lapse waewas ollid, ehk
neile kes wigga sawad kui nemmad en-
nast wasto on, woib tulla emmaga wig-
ga. Teile on se wiis selle wigga wasto
nabba peäle panna ühhe potti; se on hea,
wallo wähhendakse siis.

Teie woite ka ühhe plaastri tehha
mis süddame ning kõhho peäle saab pan-
na; moista, wotta linna - seemned
üks ehk kaks peo täis, Gakfa kanna
persed ehk penikeseks leikatud lewer-
stokki üks peo täis, hummalid üks
pool peo täis. Keeta sedda ölle ehk kal-
jaga et ta paksuks saab kui pudro, pan-
ne sedda kõhho peäle ni sojalt kui woib
sallida; enne kui ta külmaks jääb, sojen-
da ueste ning panne ueste peäle.

Kes tahhab, se wotko üks päinis need
linna - seemned ning keetko neid piimaga,
panne sedda tühti peäle sojalt.

Ka on monned rohhud mis se töb-
line woib süssetwotta, kui on juda sit;
ehk osta Apteke peält Terpentini ölli
ning

ning anna temmale faksfömmend ehf
 nellifömmend tilka. Dlytefe peäle on ka
 weel üks teine rohhi, selle nimmi on Pi-
 bergeil (hibergeil) osta sedda, wotta
 ni paljo kui faks ehf nelli hernid, touka
 penikesfeks ning anna sedda naesele soja
 ölleaga. Kui naesel omnia ennuga wig-
 ga jures on liaste pallaw, siis peab tem-
 male adrit lastama.

Kui sa naad et üks naeste rahwas
 minnestab, siis sa pead temmale ninna
 al piddama kõrwetud sulge ehf kõrwetud
 karwo, ehf sa pead külma wet temma
 nao peäle ripputama. Keeta üks jooß
 mis se többine naena woib jua. Wotta
 saksa kanna persed, raud rohhi,
 poio, iggaühhest üks peo täis, walla
 faks topi wet peäle, ehf kui többisel ei
 olle pallaw, siis wotta wee asemel faks
 topi öllut, panne jure üks lussika täis
 toukatud köömlid, lasse keik sedda hästi
 keeda ühhe kinnikaetud riista sees. Sed-
 da joki kurna rättiko labbi, ning anna
 többisel naesel piisut hawal sest jua.

Walla kangel wina juda fitta
peale, panne sedda seisma sojas paikas,
siis juda sit liiguneh ärra; se winaga
woia többise ihho.

Kui se többine naene hästi süggawaste
soja wee sees woiks istuda; et ta hakkab
wee sees higgistama, siis wallo jääb pea
mahha ning többine saab kergemaks.

Jalla paistetust ning wee többi:

Nende jallad, kes kawa on többised
olnud, paistetawad wahhest ülles, ehk ka
nende köht; kui sedda rohtudega ärra ei
arstlita, siis woin lõppeb ikka ennast
ärra; sepärast on tarwis warsti esfi-
messesfist otsast nou otsida.

Esfiite hörü sedda paistetust willase
ridega maggama minnes ja üllestoustes.
Kawa pead sa hörüma jallad, muudo polle
sulle fest ühtegi abbi. Pea ommad jal-
lad soja wee auro peale ning hörü neid,
siis paistetust allaneb enneminne. Agga
D 2 ärra

ärra panne jallad mitte wee sisse, mü-
 do paistetawad nemmad weel ennam.
 Kui sul on kaddaka marjad, siis panne
 pissut sütte peäle, pea omma rie sedda
 wisi et se suits senna külge käib, hörü
 sellega, siis on ta weel parrem; te sedda
 tühti. Keeta ka kaddaka marjad wee sees,
 ehk küpseta neid pissut et nemmad ärra
 ei põlle, walla keewa wet peäle, jo sedda
 sojalt. Homiko ning õhto wotta sisse
 kaks noa otsa täis sola; ehk osta Upteki
 peält sedda kirjo sepi, leika sedda penikes-
 seks tükkiks, te neid sõrmede wahhel üm-
 markussiks ni sured kui herved, neist nee-
 la terwelt kaksümme tükki alla igga
 õhto ning ka homiko.

Kui sinno ihho jo wägga paistetand
 on, siis põlleta kaddaka puud tuhhas;
 igga kahhe peo täie peäle sedda tuhka wal-
 la üks toop pallawat wet, siis seisko tem-
 ma, senni kui ta ärrajahtub. Kui sa
 tahhad, siis walla pissut wina sekka. Sed-
 da joki jo iggapäaw kolmkord, homiko
 louna aial ja õhto, iggakord kahheksa ehk
 kümme lusfika täis.

Wee . többisel on ikka suur janno. Sedda ennam temma joob, sedda ennam touseb se paistetus; selle pärrast ei pea temma mitte paljo joma. Temma wotko iggapääw üks paar noa otša täis Salpetrid suhho, siis ni hästi janno kui se paistetus saab wähhemaks. Se wihtlemiine saunas ei aita ühtegi, monni on wihtlemisest weel ennam üllespaistetand; kes wina ning õllut armastab, se teeb omma többe raskemaks.

Monnikord ei olle mitte wessi waid tuul lihha ning nahha wahhel. Kui tuul on ihhus, siis so köht on wägga üllesaetud; kui käega peäleliakse, siis tummiseb se kui üks trom. Kui wessi on ihhus siis sedda tunnukse sest, kui sa üht kät panned ühhele pole köhto, ning lööd teise käega teisele pole, siis sa tunned et wessi köhho sees ligub. Kessel tule . wigga on, se wotko kaddaka marjad, lorberid, ja köömlid, keetko neid weega, ning iogo sedda kawa.

Kessel keif ihho ning näggo on ülles-
 D 3 paistetand,

paistetand, sellel ei olle palju abbt lei-
da; nisuggused surredgd ennamlste ärra.
Wihklemiane ei tahha palju aitada, wig-
ga saab ehk koggone raskemaks. Prukt
need rohjud mis ma enne niminetasin.

Gleed usfid

Innimessele on kolmesuggused usfid.
Esimenne suggu on need solikad (Spul-
würmer) need näwad wälja kui wihma
usfid, omneti on nemmad paksemad ja
walged. Reigeennamiste on need lastele.
Neid tunnukse sest, kui laps omma nin-
na hõrub tühti, kui temma kõht korwa
ja suu on, ning kui laps kahwatand ja
kollane wälja näitab. Nisuggused lapsed
sowad palju, keigeennamiste kuiwa leiba.
Homikussel aial jookseb neile wahhest
weesti suust; monnikord on neile kõht
lahki monnikord on nemmad unised; d
aial kiefendawad nemmad äkkiste kui us-
fid hakkawad wahhest soled hammusta-
ma; nende suust tulleb ka pahha hais.

Solikatte

Solkatte wasto osta Uptete peält
 solika rohto (Setwersaat), segga sed-
 da meega et se messi sest paksuks saab,
 sedda anna lapsese wanna ku aial, kaks
 noa otsa täis ehk ennam, igga homiko
 kui ta alles sömata on; ärra anna tem-
 male siis ühtegi süa lounani, siis sure-
 wad ussid sest ärra; sinna pead agga
 monnigad homikud järrestikko sedda pul-
 wert meega andnia, sest ühhe korraga ei
 aita ta ühtegi. Osta ka Uptete peält
 Jalappi juurt, anna pissokessele lapsese
 üks weike noa otse täis, suremale anna
 kaks noa otsa täis. Se pulwer teeb köh-
 hust lahti ja sadab ussid wälja.

Weel hõlpsama wisiga sawad ussid
 ihhust wälja; anna omma lapsese warske
 woi fool-wet; noremale anna kaks, su-
 remale nelli ehk kuus lusikka täis, se
 fool-wessi teeb köhhust lahti ja puhhas-
 tab ussidest.

Keeta küüslaukud wimaga ning
 anna sedda lapsese, se aitab ka. Ehk an-
 na lapsese küüslaukud woi-leiwaga süa,

enne kui nemmad mu leiba sõnud, se on ka hea, ja ei lasse mitte ussid woimust sada. Mendasammoti word sinna ka lastele anda süa sibbolad woi leiwaga.

Se teine sugu ussid on need folkmed (Bandwurm), need on need keigekurjemad ussid. Seigunna us on wägga pitt ja penike, monnikord on temma pitkus jadda künart. Temma teeb innimesele kus ta on, suur hädä. Se us on arwaste agga laste sees, keigeennamiste leitakse tedda wanna rahwa ihus. Kellel temma on, selle südda põritab monnikord homiko, nabba ümber wallutab, monnikord paistetab kõht äkkiste ülles, monnikord teeb temma jansima, monnikord tombab temma ennast kokko kui üks ferra siis on temma kui üks ümmarkunne paistetus tunda, monnikord käib temma ihus kui wee laened.

Kül on raske sedda ussi tappa ning ihust wälja sada. Osta Apyteke pealt Serpentin ölli ning Kiwwi ölli, (Stein öhl) ühhest ni paljo kui teisest; panne

panne need kaks õlli suggu seggaminne; üks wanna innimenne wõttab sest kuus-
 kummend ehk sadda tilka homiko; woia ka sellega omma ihho, siis wallo jääb wähhemaks. Nendasammoti woia sellega laste ihho kui nemmad wallo tundwad, ning lasse neid ka kaks-kummend tilka allaneelda, wäeti laps saab wähhem, üks kängem saab enam tilka. Osta ka Ap-
 teke peält penikesseks toukatud Jalappi juurt, sest wõttab üks wanna innimenne kaks noa otsa täis homiko, kui se ei te sind kõhust lahti, siis wotta teist ning kolmat korda. Gesamma Jalappi juur ning ka küüslauk sadab abbi selle ussi wästo.

Se kolmas suggu ussid on pissokesed walged kui linna luud, need on keige-ennamiste lastele, pärraka-sole sees. Nemmad süggelewad monnikord nenda et lapsed hakkawad koggematta küssendama, ning ei tea mitte mis wigga neile on. Wotta üks weike tüf sea-pek, pista sedda taggant sisse, panne enne üks weike pael pekki külge, et sa sedda woid jälle

wälja tonimada. Need pissokessed ussid
hakkawad siis selle sea-pekki külge. Kui
sa woiksid kannepi-õlli ehk poom-õlli
putkega lapsela taggant siise pumpada
(klisterida), siis need ussid surewad sest.

Kellel ussid on, se peab agga tühti
joma piina, ni sojalt kui ta lehma nis-
fast tulleb, siis leiab temma ka abbi.
Kreetetud piim ei olle mitte nenda hea.

Werre = jooksmisest

Monnikord tulleb werri inimessse nin-
nast ehk suust, monnikord ofsendab tem-
ma werd wälja, ehk werri tulleb kuse-
ga; monnikord on naeste ride = peälled
wägga rohkesti.

Monnikord on se wägga hea kui werri
tulleb inimessest wälja, sepärrast ei pea
sinna mitte keigesuggust werre = jooksmist
keelma. Kui ühhe többise ninnaast werri
tulleb, siis se on nendasammoti hea kui
olleks temmale adrit lastud. Kes sedda
tabhaks

tahhaks warsti keeldä, se teeb selle wo-
 bisele suurrt pea-wallo et temma ehk kog-
 gone hakkab jamsima; se werri woib ik-
 ta jooksta, senni kui se többine jääb pis-
 sut woimatumaks, siis püa sedda werd
 keelda. Wotta Maria-jäa, floppi sedda
 munna-walgega, sedda panne pakult
 takko peäle ja pista ninna, siis werri
 jääb seisima. Ehk lasse temma jallad soja
 wee sees piddada, agga mitte pallawa
 wee sees, se on ká hea. Ehk wotta sea
 sit, kuiwata sedda r... peäle,
 ja lasse sedda nin-
 werri jääb sinni.
 moisaft woid sada... pul-
 wert, siis anna... abhe ehk
 kolme tinni pärrasi... messele üks
 hea noa otsa täis.

Reigesugguse werre-jookmisse juures
 on hea et sa adrit lassed. Sinna peab
 jalla peäle adrit lastma, kui se werri rül-
 leb sinno ninnaft ehk sinno suust. Agga
 kui naese rüde-peälsed wägga rohkeste on,
 siis peab temma káe peäle adrit lastma.
 Se ep olle mitte küll et wissut agga las-
 takse; waid ni paljo peab lastma et ab-
 bi sest tulleb.

Kui

Kui kegi haifutab wärste sea fitta,
 siis se teeb werd ka seisima. Algga kui
 ride - peälsed on rohkeste, siis woia wärste
 sea - sit linnase rie peäle, ning panne
 sedda naese ihho peäle; ehk fasta üks
 narts kange ädika sisse, ja panne sedda
 naese habbedusse peäle; ehk fasta sea - sit
 ädikaga ning panne sedda peäle, se on
 weel wäggewam. Se jures auna temo
 male ka sedda lammatawat pulwert.

Kui ... raud rohto ning
 jo ... werrejoosminne on
 nab

Süggelised ning färnad

Siin on tarwas wahhet tehha. Mon-
 nikord näitab se kurri többi wälja kui
 färnad. Monnikord süggelised on head,
 monnikord öiete pahhad; monnikord on
 neinnad kuiwad, monnikord märjad.

Kellel kuiwad süggelised on, se pe-
 ab keetma takkia juurt, ehk pran-
 susse pu

susse pu (fassaparille) ja sedda wet joma, siis need süggelised tulleswad parremine wälja. Kellel need märjad süggelised on, se peab wewel - blo mid rõssa pimaga joma, lapsese antakse igga homiko ja õhto üks noa otsa täis, wanana rahwale kaks noa otsa täis wewel - blomid. Sedda pead sinna monne päwaga järrestikko wotma, siis need süggelised tulleswad hästi wälja.

Stinna ei pea mitte warsti esimesest otsast ennast woidma, kui sa pärnaseks saad; sest kui süggelised lõwaid sisse taggast, siis tulles surin ehk mu wiggaga, wiggased silmad, kõrwad mädadaga, rasked rinnad, ehk mund. Nagga kui sa oled enne rohhto wotnud tük aega, nris läbbi so werri on puhhastud, siis sa woid ennast woida julgeste saunas.

Wotta penikesseks taukatud wewelid kaks jaggo, püssi - rohhto, toukatud lorberid üks jaggo, ilma solata sega raswa rohkeste, segga sedda keik kokko jaltüks ja woia sellega sedda innimest kee

Kárnane on, sauna sees. Sinna woid en-
nam kui üksford woida. Kui temma on
puhtaks sanud, siis peab temma omnad
wannad rided pessema ning wewoli suitsu-
ga läbbisuitsetama, muido hakkawad need
kärnad ueste temma külge wanna riedest.

Kui kege on puhtaks sanud kärnast,
agga temma hakkab kõhhiina ehk wallo
tundma lukondide sees, siis on se üks
märk et kärnad on taggast siiselõnud;
nissaggusele anna iggapäaw kolm ford we-
wel-blomid ning lasse tedda saggedaste
hagistada, et need kärnad jälle walja-
tullewad; sest enne ei anna se wiigga mit-
te järrele, senni kui süggelised jälle hästi
waljas on.

Kui üks äm peab tähhele pannema,
kui tedda futsutakse naese jure kes
lapsel = waewas on.

Paljo on sedda naesterahwast kes
ammaks kälwad, agga pissut on neid kes
õiete moistwad, mis selle ammeti sees
kõhhus

Kohhus on moista. Kõik on, suur õn kui
 so naene kes lapse waewas on, leiab tar-
 ka ämma. Mitto naesi surewad lapse-
 janiises, ehk sawad wiggaseks, rumma-
 la ämma sü läbbi. Mitto lapsi surewad
 emma ihho sees ehk tulleswad wiggased
 ilmale, kui se äm rummalaste ja waljus-
 te nendega ümberkäib. Kes auaste tab-
 hab ämma ammetit pruvida, se peab
 emme õppima ning moista kuida naeste
 rabwa ihho seestpidi on ehhitud, temma
 peab teadma need kohhad kus se loom
 emma ihhus omma aega kaswab inni-
 messeks, temma peab teadma mis suga-
 sed luud ning sissekond seäl kohhal on,
 ning mis wiisiga laps peab ilmale sama;
 kui temma sedda ei tea, siis ei woi tem-
 ma mitte aitada kui juhtub raske lapse
 waew olla naesele, kes tedda on kustinud.
 Saggedaste on se äm agga siis hea, kui
 Jummal isse aitab; agga kus hädda on,
 seäl ei tea temma ühtegi nou egga abbi.

Naese ihho on sedda wiisi ehhitud seest-
 pidi, et emmagas keikpidi lude wahhel
 käib. Need luud on kanged, nemmad
 hoidwad

wad fokko ning ei anna mitte wennita-
 da ehk laiale atada. Reigeennamiste se
 habbedusse lu eespiddi, mis kãega woib
 tunda wãljastpiddi, se seisab wasto kui laps
 pead sündima. Rohhe selle lu tahha on
 se kussi - pois, nenda kui leidakse kui sa
 ühhe tappetud weikse sisekonna watad.
 Woie tahha on se emmatus ehk lapse kod-
 da, ning selle tahha on se pãrraka - sool.
 Lapse kodda on siis diete keskpaikas, pis-
 sut ülespiddi ihho sees, temma on wae-
 walt tunda ühhe naese jures kes ennast
 wasto ei olle. Emmaga sees on üks su
 ehk auk, agga se on allati kinni; tem-
 ma on tunda pisut kõrge ollewad kui
 koera ninna. Selle sees on se loom ning
 kasmab senni kui ta sünnib. Kui se aeg
 tãtte jouab et laps peab ilmale sama,
 siis laps jãab raskemaks, sepãrrast lãh-
 hãb siis se lapse kodda allapiddi; nüüd
 on se auk ennemiinne tunda. Temma ei
 olle siis ka mitte ennani kõrge tunda,
 waid silledam ning ümmarkusse ärega.
 Kui laps peab ilmale tullesma ning kui
 need õiged wallud on, siis se su lãhhãb
 lahti, sest se laps tulles temma lãhke.

Se su on kitsas, eespole on se lu mis
 ei woi järrele anda; sepärrast on tarwis
 et se laps õigel wiisil ja õige paika peäle
 maggab, kui ta peab ilmale sama. Se
 õige luggu on et lapse pea tulleb esüte
 filmadega allapiddi, siis passed kairwad
 pärraka-sole peäle, se on pehme et nem-
 mad ei woi wigga sada. Kui laps mag-
 gab emmaga su ees poikiti kehaga ehk
 seljaga, siis ei woi temina mitte ilmale
 sada, sest se su ei anna mitte ni latu
 arwada. Se laps mis poikiti tull-
 teeb omma emmale suurt wallo.
 Dasammoti on se luggu pahha, kui
 kässt ehk jalg esüte tulleb, sest si
 temina ka poikiti; sedda wiis ei woi
 ma mitte sündida; agga kui temin
 leb kahhe jallaga, siis woib kül pec
 leida.

Se äm peab õppima ning moistina
 mis tulleb tehha kui se laps ei tulle mitte
 õiete. Se emma ei woi ennast mitte pal-
 jo aitada, weel wähhem se laps, sest se
 on emmaga sees lude wähhel kinni.

Müüd peab korra pärrast ööldama
 mis wiisiga lapsed ilmaile tullewad.

Se äm kes naesele tahhab abbi sa-
 da lapse waewas, peab keigeennamiste-
 tundma emmaga luggu. Temma piitko-
 omma forme ehk kät tasiaste naese hab-
 beduuse sisse, siis ta tunneb illespidi
 pufo; kui ei olle weel lapse samisse aeg,
 siis se pufo on kinni, waewalt lähhab üks
 örm sisse; kui naesele tullewad wallud,
 se pufo lähhab lahti; se auk ehk su-
 öiete laiale lahti kui laps epab sündi-
 fest laps tulleb siit läbbi. Selle au-
 k on üks öbhuke nahk tunda, mis
 wessi seisab, selle wee sees on se laps.
 Kui se nahk löhti lähhab ning wessi
 tulleb, on sagedaste jo nahhasi
 tunda, misfuggune lapse koht ees-
 seisab emmaga sees, pea, jalg,
 wessi, selg ehk kehha. Käl on tarwis et
 se äm sedda enne katsub, siis ta tunneb
 mis luggu naesele saab, ning kas tem-
 male raske lapse waew ning wallo saab
 ollema. Ka on tarwis katsuda kus se
 emmaga su seisab, ehk ta on otsekohhe
 habbeduuse

håbbeduse sees, ehk kullele, eespidi ehk taggapidi. Kus emmaga su ei seisa mitte otsekohhe, siis tulleb naesele raske lapse waew.

Ilma wallota ei tulle ükski laps ilma; küski on ühhel naesel surent wallo kui teisele. Need wallud saawat last ilma, sest siis lähhab emmaga su lahti, emma piwab last wälja sada, ning se laps piwab wälja tulla. Wägga tarwis on rõhhele panna, mis sugused wallud on; monned on õiged, monned on agga kuitwad haiged. Kui on kuitwad haiged siis peab sedda naest rahhuse jätma et temma joud ei lõppe enne aega, waid et temmal siis weel joud on kui need õiged haiged tullewad. Need õiged haiged hakkawat rist-luust ning küljest, nemmad lähhabwad hõbbeduse ning reiete pole. Need kuitwad ehk tühjad haiged on agga üks kehha wallo.

Enne kui laps sünnib, peawat wõetud lahti minnema ning se wõeti wälja-looksma mis sees laps maggas. Kui wõetud

med, mis wee 'pote sarnatfed on, jo tun-
 mukse ning ettetullewad, agga et nemmad
 ei tahha mitte lahti minna, nenda kui
 monnikord juhtab, siis se am peab neid
 katke wautama kuuñtega ehk neid pisso-
 kesse terrawa noaga pissuf lahti leikama
 et wessi waha saab; agga temma peab
 moõsilikkult nattukest noa orsaga illes-
 tombama et temma lapsese kahjo ei te.
 Pahha on kui wessi wägga warra hakkab
 jooksuma, sest laps jääb ilma asjata war-
 reminne finni wautud ning emmagas
 jääb kuniwaks.

Nüüd am peab katsuma sure hõlega,
 kuida wisi se laps maggab; sest kui laps
 ei magga mitte nenda kui kõhhus on, siis
 waawatakse sedda waest maest ilma asja-
 ta; ja temma jääb enne aega ranuotu-
 maks. Kui laps maggab õigel wiisil, nen-
 da kui ma enne nimmetasin, et pea on
 ees ning silmad allapididi cinnaga sees,
 siis am peab katsma kas ta tedda woiks
 finni wotta. Kui laps ei anna weel en-
 nast finni wotta, siis peab aega andma
 ning karmatama senni kui need õiged hai-
 ged

ged tulleswad; kui need on, siis aia naest tagga et ta püab last wälja sada; se äri peab püüdma et ta woib aitada kui tarwis on; motsta temma peab omniad sõrmed lapse kaenla ja õllada alla pistma ning sedda wist tedda wälja tombama.

Monnikord ei tahha need haiged mitte diete kâia, keigeennamiste kui se naene on wägga rammoto, ehk kui temmal on kuiwad haiged, ehk kui temma on liwerrega. Kui temmal on wägga pallaw, siis peab temmale adrit lastama kâe warre peäle. Kui temmale on kuiwad haiged, siis peab temmale sisse antama juda sit, ehk wotke üks toop õllut, sellega keetke üks lusika täis keemlid ning üks peo täis saksa kanna persed andke sedda naesele pissut hawal jua; ehk andke temmale üks noa offa täis toukatud lörberid igga kahhe ehk kolme tunni pärrast õllega, kui temmal ei õlle liaste pallaw. Ehk keetke lewerstokki õllega ja anduge sellega naese kõhto. Need õiged haiged tulleswad ka siis kui äri omniad sõrmed ni süggaweste naese emmaga

sisse pistab kui temma woib, ning selle sees sõrmed ligutab, agga temma peab igga kord enne omma kät raswa ehk õliga woidma, ning küned mahha leikama, ning ennast hoidma et ta küüntega ei kratsi egga kahjo ei te.

Kui laps maggab diete nenda kui kohhus on, ja süiski ei tahha weel ilmale tulla, siis peab naesele antama nisuggust rohhto mis last wälja aitab: agga kui laps ei magga mitte diete, siis ei pea ühtegi nisuggust rohhto temmale antama, muido se woiks naesele kahjo tehha ning tedda ärratappa. Se laps mis diete ei magga, ei sa mitte ilmale et sa kül kühme kord rohhto annad. Kui sa tahhad anda nisuggust rohhto mis last wälja aitab siis anna naesele kuiwatud angria maksõ kaks hea noa otõa täis, ehk palu moisast kanelid üks pool loot ning pissut sawranit (saffran) te sedda penikesseks pulwriks ning anna naesele üks ehk kaks noa otõa täis õllega ehk jodawa winaga üks ehk kaks kord. Se jodaw wiin on weel parrem kui õllut, kui se naent

naene joob agga sedda paljast jodawat
wina, siis se kinnitab tedda ning aitab
tedda lapse waewa sees. Siiski peab tem-
male enne adrit lastama kui temmal ou-
liaste pallaw.

Monnikord maggab se laps öiete kül,
need õiged haiged on ka, agga siiski ei
wõi laps mitte ilma sada, kui emmaga
koht on wägga ülespaistetand ehk wäg-
ga kuuw on. Siis keetke linna se em-
ned pimaga ehk lewerst okki õllega ning
pange sedda peäle, sedda kohta anduma,
ning laske ka se soe aur selle kohha pole
kõia. Ni kawa peab ühte puhko andu-
ma, senni kui se paistetud allaneb. Se
tulleb tarwis keigeennamiste siis, kui
naene on jo kawa lapse waewas olnud.
Emmagas mis wägga kuuw on, peab
woidud sama õlli ehk raswaga.

Kui mollemad lapse jallad tullewad
esfite wälja, ning laps maggab kõhhe
peäle, siis änt peab jallad kinni wotma
ning last tassaste wälja tombama; kut
temma panned soja rätikfo jalgede ümber,

siis nemmad ei libbise kääst ärra, ja temma woib siis parreminne kinni piddada.

Kui mollemad jallad tullewad, agga laps maggab selja peäle, siis peab äm ka jallad kinni wotma, agga temma hoidko, et lapse loug kinni ei jä emmaga lu külge, ning et temma ninna wigga ei sa. Se-pärrast peab temma pahhema kääga jär-rele aitma ning ellaste ja tassaste kats-ma et loug lu alt saab hästi wälja. Kui loug on läbbi sanud, siis peab temma ommad sõrmed lapse filmade peäle panne-ma et lapse ninna jääb ämma sõrmede wahhel et ninna ei sa wautud. Weel parrem on, kui äm katsub last reiedega ümber pöörda kõhuli, kui temma jo kõh-lyst sadik wäljas on.

Kui laps ei magga mitte öiete, siis on tarwis et äm püab lapse jallad kinni sada ning keik sedda last tarkaste pöörda.

Kui lapse perse on emmaga su ees, siis lüka tedda tassaste taggasi mollema peialtega, kui temma ei olle liaste wälja tulnud:

tulnud; otsti parrema kãega lapse jalga, katsu selle jalla külges üllespiddi seinã kõi sa ka teist jalga leiad, wotta mollemad jallad kinni, tomba neid emmaga su pole, ning tomba siis jalgega last wälja. Mis koggone tillokesed lapsed on, need woiwad ka siindida sedda wisti et perse esite wälja tulleb; äm peab agga pistma ommad sõrmed püsade alla, ning last wälja tombama.

Kui üks ainus jalga tulleb ette, siis lükka last ka tassaste taggast ni paljo et sa ka teist jalga kinni saad, et sa mollemad jallad ühtlase woid wälja tombada.

Monnikord on kaksikkud emma ihhus; sepärast ei pea se äm mitte sega rahhul ollema et temma kaks jalga kinni wottab, waid temma peab esimesse jalla külges üllespiddi otstima ka sedda teist jalga, et temma wahhest ei hakka mitte wälja tombama kaks last ühtlase, kui ta peaks wotma kaks jalga mis ei olle ühhe lapse jallad.

Urwaste tulles se laps ilmale mis üh-
he allaga saab wälja tommatud; kui äm
ei leia teist jalga, süski peab temma katsu-
ma teise põlwe kinni sada.

Kui lapse kae - wars esite ettetulleb,
süs ei pea mitte ükspäinis sesamma. kae -
wars, waid keif se laps tassaste sama
taggasi lükkatud, fenni kui äm omma kae-
ga woib emmaga sisse sada. Nüüd otsti-
go temma mollemad jallad ning katsu-
nendega last tassaste pöördä, süs se kae-
wars saab ühtlase omma paika peäle.
Kes tahhaks kae - warrega last ihhust wäl-
ja tommada, se woiks suurt kahjo teha;
laps ei woi mitte ilmale sada sedda wisi,
agga se kae - wars woiks koggone otsast
ärä kistud sada.

Laps maggab kül diete kui temma
pea esite ettetulleb, ommeti woib ka süs
weel raske lapse waew olla. Pange se-
pärast ka lapse kõrwad hästi tähhele, kui
se pea on ni paljo ettetulnud, et neid woib
tunda. Kui teie näte ja tunnete et üks
kõrw on üllespidi, teine allapiddi, süs
emna

emma ning laps woiwad käl pea surra
 lapse waewa jees. Laps maggab siis wil-
 do, teine ölla tulleb wasto häbbedusse lu,
 ning emma seljatood on teise ölla wasto,
 sedda wiß seißab laps kahhe lude wahhel
 wautud. Se ainus nou on siis et äm
 katsub lapse pea tasiaste allapiddi wautu-
 da emma pärraka sole pole. Temma pe-
 ab ka kiusama et ta ommad formed saab
 lapse pea ünber, ehk ta woiß siis last nat-
 tufest tombada eespiddi, ehk ta saab lap-
 se kae-warre kinni.

Se laps kes nenda ilmale sünnib et
 temma jallad tullewad essite wälja jääb
 monnikord kinni ölladega. Kui se luggu
 on nenda, siis äm peab katsma et ta lap-
 se kae-warred saab kätte, siis ta woiß
 tedda tasiaste wälja tombada.

Kui lapse pea ei seija mitte otsekohhe
 waid wildo emmaga suus, siis temma
 pea peab warsti sama tasiaste allapiddi
 wautud; sest monnikord jääb temma loug
 kinni selle lu wasto mis emmaga ees on,
 ja se kelab tedda ilmale tullemast.

Nabba.

Nabba : wars peab ka tähhele pantama ; monnikord langeb temma wälja enne kui laps sünnib. Kui nabba . wars lapse pea kõrwas wälja langeb, siis heitko enmast naene selja peäle, ning lütkage siis nabba . warre jälle taggasi, muudo sureb se laps warsti; kui temma ikka jälle ettelangeb, siis ruttage et laps wälja saab; tommage tedda jalgo piddi wälja.

Monnikord surewad lapsed emma ihho sees. Need märkid kust tunnukse et laps jo on surmud, pead sinna moistma. Kui laps sureb siis se naene ei tunne ühtegi ennam et laps ihhus ligub, waid se maggab temma ihhus nenda kui üks suur kerra; kui temma ühhe külje peäle heidab, siis laps langeb ka selle külje peäle; naesel tulleb külmwerring, minnestus, kurri hais suust, enmaga seest tulleb mädda pahha haisoga; temma kõht on külm alati. Lapse nabba . wars on siis ka külm, lapse nahk on sinine ja se nahk tulleb lapsest mahha. Kui teie näte selgeste et laps on jo surmud agga et temma õigel wiisil enmaga sees maggab, siis andke naesele

naesele sedda kaneli pulwert jodama wi-
naga temma kinnitusseks, ning aitage ni
paljo kui teie teate ja jouate et se surnud
loom tulles pea temmast ärra. Kui tem-
ma ei magga mitte õigel wiisil, siis tehke
nenda kui minna enne õppetasin, keige-
ennamiste katske tedda wälja toomada
jalga piddi. Kui laps jo on surnud siis
õn woib tedda julgeste kinni wotta ja
wälja toomada, sest nüüd ei woi temma
mitte enam wigga tehha temmale.

Kui naene surreb lapse waewas,
sis teie peate warsti katsma last wälja
toomada, sest nüüd surreb temma kei-
ge emmaga.

Keigest sest mis silt sadik döldi, on
näha

1) et õn keigeesüte peab sedda naest katsu-
ma, et ta teab kas õige mahhasamis-
te aeg on kdes, woi mitte. Sedda
tunnus temma sest, kui emmaga su-
lahti lähhab.

- 2) temma peab katsma, kuidas se laps
maggab, et se naene ei püa mitte wah-
hest ilma asjata last ilmaale sada.
- 3) kui laps õiete maggab, siis peab tem-
ma need õiged haiged tähele panne-
ma, ning naest aitma kui nisuggused
tulleroad; sest hõlpsam on kui naene
ning äm ühtlase püaroad last wälja
sada.
- 4) kui äm tunneb et laps ei magga õiete,
siis ei pea temma mitte kaua ootma,
waid warsti katsma last pöördä; kui
temma kaua otab, siis paistetawad
need emmaga su kõhjad üles, siis on
se waery paljo raskem. Ni kaua kui
haiged on, ei pea temma mitte last
pöördä, muido jätwad need haiged kan-
gemaks ning temma käsfi saab wau-
tud et ta tedda ei woi õiete liguda.
- 5) kui äm tahhab last ehk temma kae-
warre jalga, ehk muud taggast lük-
kada, siis se naene peab seljale heitma
persoga kõrgeste, se läbbi lähhab se laps
parreminne

parreminne taggasi; kui naene istub,
 ehk põlveli heitab, siis on se taggasi-
 liikamine palju raskeim.

6) se emmaga lu mis ees on, ei anna
 järrele, siin jäwad monned lapsed kün-
 ni louaga ehk õllaga; üks ruumal äm
 kes siin tahhaks wäggise tombada,
 wotks kül lapse pea ehk kää - warred
 otsast ärrakiskuda. Sepärrast peab se
 äm allati lapse pea ning kää - warred
 tassaste allapididi woutama, ning kaks
 ma et ta pissut pörab kus tarwis on.
 Se luggu on hea kui laps on allapid-
 di wantud, kui temma silmad on al-
 lapole; alt on feik pehme sest et par-
 raka - sool altpoles on; ka selle parra-
 ka - sole al on üks weike pehme lu mis
 annab painutada; sesamma lu peab
 sama wäljapididi painatud kui koggone
 üks wägga raske lapse wäero on; se
 läbbi saab ennam maad, emmaga si
 jääb suremaks, ning laps woib parre-
 minne ilmale sada.

7) iggakord kui äm onnab sõrmed ehk
 käe

Kät emmaga sisse pistab, peab temma neid enne woidma ölli ehk raswaga; temma peab omma kät nenda sisse pistama et küned on allapiddi parraka-sole pole, siis kassi lähhab parremine sisse; hõlpsam on ka tedda pöördä kui ta jo emmaga sees on. Et ta peab enne ommad küned ärraleikama, se on jo enne ööltud.

8) se äm ei pea mitte kowwad sannad andma naesele; temmal on muido omma hädda käes. Algga temma ärgo andko temmale mitte aega, waid alago tedda kui ötged haiged on, ning laps hästi ötgel wisil maggab. Se on ka hea ning aitab last ilmale, kui üks teine naeste rahwas siis kui haiged on, selle naesele köhto ning selga trikib peält allapole. Kui haiged järowad mahha, siis jätke ka naesele warsti rahho. Se on ka hea kui teie keta- te heina pepred ehk heinaseemned, nende peäle pange sedda naest nenda istuma et se soe aur käib temma emmaga pole.

9) üks moistlik äm et pea mitte wägga arg ollema, agga ka mitte liig julge. Wäggise ei woi temma mitte last wälja wotta. Lia julguse ning rummalusse labbi woib temma sedda emma ning last ärratappa. Kui õige aeg käes on et laps woib ilmale sada, siis peab temma julge ollema ilma wibimatta.

10) igga äm peaks se peäle mõtlema et temma nihästi last kui emma woib aitada, agga et rummalusse labbi temma ühhele ehk teisele woib kahjo teha, ehk mollemad ärratappa. Temma hoidko ennast, sest temma peab Jumala kohto ees ka omma ämma ammeti pärrast aru andma.

Mi kohhe kui laps on sündinud, kandko se äm murret et ka pärrimised naesest ärrasawad; kui suur wigga woib sest tulla kui temma kaua wibib, emmasgas ehk lähhab siis foggone kinni, pärrimised jäwad fisse ning hakkawad mäd-

danema. Selle parräst wotko äm om-
ma pahheina käega nabba - warre ning
ligutago tedda tasfaste senna ning temna,
agga temna ärgo kiskugo mitte wäggise,
waid tasfaste et temna ühtegi katke et
kisku naese ihho sees. Kui parrimised
ei tahha mitte wälja sada, siis äm peab
omna parrema kat emmaga sise pist-
ma, ning förmedega, agga mitte küne-
dega, parrimised mahhakorima. Ka tul-
leb luggu et ka se nou ette ei lö, ning
et parrimised ei anna weel wälja wot-
ta; wäggise et woi ühtegi tehha; kes
wäggise kiskub, se woi käl pea sedda
naest ärratappa; andke siis naesele aega,
laste tedda hingada ning andke agga ni
suggused rohud mis parrimised wälja-
saatwad. Kui parrimised wälja ei tulle
siis andke naesele sedda pulwert mis ka
nelist on tehtud, ehk lorberid, andke
agga monnikord igga nelja ehk kue tun-
ni parräst; se on sesamma pulwert mis
ma enne öppetasin siis andma kui laps
ilmale ei woi tulla. Selle pulwri jures
keetke ka heina pöpred ehk heina seemned
ning laste se soe aur naese emmaga po-
le

le káia. Eht andke naesele kaks eht nellí eht kuus tilka pernstein ólli eht terpentín ólli, se satab ka párrimissed wálja; nisuggune ólli ei pea siiski mitte andama sel naesel, kel liaste pallaw on, sest ólli isse teeb ka pallawaks.

Werre jooksmisse párrast tulles ka weel middagi táhhele panna. Monnikford hakkab werri jo jooksmá naesest enne kui laps sünnib. Siin et olle ühtegi nou egga rohhi mis woiks pruvida; werri ei já seisma; waid se áim peab katsma et se laps woiks ilmale sada, leigennamiste et ta püab sedda last jalgopidá di wálja tombada. Kúil siis emmagas ning adrit lähewad kinni ja werri jááb seisma.

Werri jookseb monnikford wägga rohkeste kui laps jo on sündinud. Kasta siis üks narts ádika siise, ning panne sedda sojalt naese hábbedusse peále. Woia ka wárske sea: sit pakfult nartsó peále ja panne sedda kóhto peále. Keeta ka raudrohhi wee sees, ja sedda anna naesele

juu. Ehk sa woid ka nõggesid keeta wee sees, need tewad werre jooksmist ka seis- ma. Ehk pallu sedda lammatawat pulwert onniast moisast, ning anna sedda igga kolme tunni parrast weega, se aitab ka. Kui sa naad et naesele li- aste on pallaw, siis peab temmale adrit lastama kae - warre peale.

Parrast lapse sanist jookseb ikka wer- ri, ning se on hea, se kinnitab naese ter- wist. Kui werri jookseb wägga kasstas- te, ehk kui ühtegi ei jookse, siis peab nou otsima et ta hakkaks jooksuma. Saksa arsti ramato sees ollen minna õppetanud lahtiteggewad pillid ehk palsami pillid teggema, need saatwad werd jooksuma, kui sa neid woiksid sada. Ehk keeta õllut, panne rohkeste woit sisse kui sa sedda keetad, kasta üks narts sisse ning panne sedda tühti sojalt naese hää- bedusse peale; agga temma ei pea mitte külmaks jääma, waid ikka jälle sojalt peale pantama. Kui sa keetad heina pöbred ehk seemned wee sees ning lassed sedda soja

soja auro temma kõhho külge kãia, siis
se werre jooksminne hakkab kül pea for-
ra pãrrast ollema.

Pisofeste laste tõbbed

Se laps kes praego on sündinud, ei
pea mitte warsti immema, waid temma
peab terve pãwa ehk õ, nendafarmoti il-
ma ollema, siis piim on temmale par-
rem.

Immema lapse haigusfed tullewad
keigeennamiste sest pimast mis ta im-
meb, ehk sest emmast kes tedda immetab;
monned tõbbed agga kui rouged, letid,
soe tõbbi, need tullewad muudo. Keik
piim saab happuks. Kui laps liaste on
immunud, siis piim jääb temma maod
sise ning saab happuks; se teeb lapsele
suurt wallo temma ihho sees. Laps hak-
kab siis kissendama wägga, tombad jal-
lad kokko, temma roe on rohiline, tüh-
ki wisul, ning näitab wälja kui rauritud
munna tükkid. Anna temmale rohko.

Wotta munna. Pored, touka neid penikesseks pulwriks, sedda anna lapsela iggapadw faks ferd emma pimaga, iggapord üks noa otfa täis: se emma woib sedda pulwert ka üksford päwal wotta, faks noa otfa täis ühhe hobiga. Ehk sinna woid ka teist suggu pulwert ennesele tehha. Korja wählhe. Pored ka neid mis suurte jalgede peäle on; need kes wählki fõwad wiskawad neid ärra, agga hoia sinna neid, sinna woid head pulwert neist tehha; keik lihha ning seespiddist nahka mis nende sees on, wotta wälja, keeta neid wee sees et ka se sool wälja tulleb mis nende sisse sees, kuiwata neid päwa fäes ehk ahjo sees, touka neid penikesseks pulwriks ning anna sedda lapsela faks ehk kolm ferd päwal, üks noa otfa täis hawal emma pimaga.

Weel üks parrem pulwer on, mis sa ennesele pead teggema ning iggal aial ommas maiaš piddama, kui sul pissokesed lapsed on; wotta

penikesseks toukatud munna. Pored
ehk

ehf wáhhe . fore d nelli noa otfa táis,

annifid úks noa otfa táis,

penikesseks toukatud peoni . juurt
úks noa otfa táis,

sa wranid ni paljo kui faksstúmmend
oddra terra rasked on,

toukatud wioli juurt faks noa ot-
fa táis,

sedda feik touka hásti penikesseks ning
segga fokko. Se on úks wägga hea las-
te pulwer; anna neile sedda kui nemmad
többifed on; anna úks noa otfa táis ha-
wal iggapáaw faks ehf kolm ferd, ehf
anna sedda fa óse úks ferd, kui temma
raskeste haige on. Se pulwer wáhhen-
dab nende wallo, ning sadab sedda furja
mis neil wallo teeb, ihhust wálja higgé
lábbi; fa sadab temma abbi kui lapje
mao ning foolte sees happuks láinud piiri
neile wallo teeb.

Se emma peab ka saggadaste omma lapse suud watama, monnikord on lapse keele peäl walged wistrikkud nähha, need wallutawad wägga ning ei anna lapsele rahho, nenda et ta õõd ning päwad kisfendab. Kui sa leiad nisuggused wistrikkud temma suus, ehk et üks walge nahk temma keele peäl on, siis wauta porkani jured hästi, sedda wet mis wälja wautakse, keeta meega, sellega woia lapse keelt monnikord päwal. Anna temmale ka sedda lapse pulwert mis minna praego õppetasin, ehk kui sedda ei olle, siis anna sedda munna-kore pulwert. Kui sa üks ehk kaks kord pissut woiaid lapse keelt plakkiga, siis ka wistrikkud kadduwad ärra. Ehk kasta narts kusse sisse, selle nartsoga te lapse suud monnikord seespidi puhtaks, siis temma su on allati puhhas ning ferwe ja ei tulle ühtegi wistrikkud.

Ka peab emma iggapäawa tähhele pannema, kas laps wahhest on autund jalgede wahhel. Kui temma on autund, siis wotta mao-jahhud wanna pu seest, touka

touka neid diete penikesseks, selle kohha peäle mis on autund ripputa neid üks ehk kaks ford päwal. Ehk kasta üks narts puhta hallika wee sisse ning panne sedda tühti selle autund kohha peäle, se puhastab ning teeb neid kohhad terweks.

Se emma kes ennast wihhastab; ei pea mitte keff omma wihha sees last immetama; sest kui laps sedda püna mis wihha läbbi on pallawaks ning täis sapi sanud, ennese sisse imneb, siis ta jääb haigeks, tunneb wallo, saab wigga-seks, ehk sureb koggone armota. Se samma luggu on ka kui emma ennast täis joob, keigeennamiste kui temma paljo wina joob, ehk ka kui temma kimalinne on. Keif se teeb lapsese wallo, se waene loom peab siis omma furja emma furjad kumbed kandma. Mittokord on jo se läbbi üks emma omma nore lapse tapjaks sanud. Kes omma last armastab ning tahhab tru emma olla, se ei pea mitte last immetama kui ta on ennast wihhastanud, ehk ärra ehmatand, ehk joobnud; waid temma peab enne om-

mad nissad wälja lüpsma, ning siis monne tunni pärrast lapsese nissa andma. Parrem on et laps uäljab ning nuttab, kui et temma piinaga surma-rohto ja kiwiti ennese sisse nelab. Temma ärgo immetago ka mitte omma last warsti pärrast söke ehk kui nissad külmad on; sest se teeb lapsese ka wallo.

Kui laps on ummufsis :

Kui laps on ummufsis, siis on se parrem nou et temmale putkega taggant sisse pumpadakse (klistiritakse). Agga meie Ma-rahwas ei armasta sedda mitte paljo, neuomad ei olle ka mitte õppinud klisterid pruukida. Sepärrast pean minna teise nou andma. Wotta se p i ja met, küpseta sedda kokko panni sees, agga sinna pead sedda allati ümberligutama; küpseta senni kui temma ni kowwa on et ta ei jä sömeda külge waid et ta ennast lasseb walida. Wali sest monned tükkid ni pikkad kui sinno pool weike sõrm on, te neid ümmarkusseks, eest

eest otsast terrawaks, ning tagga otsast
 paksemaks; woia üks tük raswaga ning
 pista sedda tassaste terrawa otsaga tag-
 gant pärraka. sole sisse. Seddasamma
 woid sa ka tehha kui sinna agga met il-
 ma sepita küpsetad pannil sees. Ehk wot-
 ta üks küünla ots pole sörne pits, kabi
 teine ots terrawaks, ripputa sola peale
 ja pista sedda lapsese taggant sisse. Kui
 se tulleb jälle wälja ning süski laps on
 weel ummuskis, siis pista jälle üks teine
 tük sisse. Woia ka lapse ihho raswaga,
 se teeb kõhho lahti.

Kui laps passandab :

Kui laps passandab siis ärrä otst
 mitte warsti abbi selle wasto, ja ärrä
 püa mitte warsti sedda keelda, sest paljo
 kurja lähhab ihhust wälja; kui se peaks
 temina sisse jama, siis olleks teminale
 kül paljo wallo. Sedda wallo püa ag-
 ga wähhendada mis teminal passanda-
 misse jures on. Wotta kli-jahhud,
 panne lewerstokki ehk koi-rohto ju-
 re,

re, te sedda sojaks ning panne lapsse kōh-
ho peäle; jalgede ümber, mis siis ikka
külmad on, panne sojad rättikud. Ni
pea kui laps higgis on, jääb se passan-
daminne mahha.

Kui ta wägga kängeste passandab,
ning se ei tabha järrele anda, siis otsi
nou. Katsi et sa saad Alpteke peält ehk
moisa rohho - aias se must - juur kelle
foor must on (swarts wurtsel) sedda juurt
touka penikesseks ning anna lapssele kolm
ford päwal, iggakord üks noa otša täis;
sojenda temma ihho allati, ning ärra wi-
tedda mitte külma kätte. Saksa arsti
ramato sees ollen minna üht pulwert õp-
petanud mis passandamise wasto aitab;
anna sedda lapssele kui sa moisast woid
sada. Ehk anna lapssele pinta jua mis
sees üks kuum raud on karrastud, se ai-
tab ka. Ehk anna temmale pakso pu-
dro süa.

Kui lapssele on kirm:

Kirm kääb ennam laste peäle kui wan-
na

nä rahwa peäle, sest lapsed on nõrkad. Tarwis on teada kust se firm tulleb, et ja woid omma last hoida ning nou wotta, kui temmal firmi: többi on.

Zimmerwad lapsed woivad firmi saada 1) kui nende maggo on wägga täis piima mis nende sees happuks on läinud, se teeb neile suurt wallo; 2) kui emma on täis wiha ehk joobnud olnud; 3) kui hambad wägga raskesti ning walloga et tetullewad; ehk lastele tulleb firm 4) enne kui nemmad rouges sawad, kui rouged ning letid ei tahha diete wälja tulla; ehk kui rouged mis wäljas seiswad, jälle taggasi sisse lõwad; 5) kui legi woiab sedda last kes karnas on, et karnad taggasi lõwad, soolte peäle. 6) Kui neile ussid on ihhus.

Kui lapsel on firm, siis katsu kus se temmale on tulnud, kas se tulli sest pimast mis ta immes; ehk kas se emma on wiyhane ehk joobnud olnud; ehk kas se on hammaste pärrast; ehk kas rouged ning lotid ümberkaudo on kumlda et need temmale

temmale tullewad wahhest, ehk kui ta
rouges on, kas need on taggasi sisse lõnud;
ehk kas ta karnas on et karnad on tag-
gasi sisse lõnud; ehk kas laps on ärra eh-
matand wägga; ehk kas temmal usfid on.

Imnerwa lapsesele et olle ellades us-
fid, waid agga nelle kes roga sowad.
Kui immew laps saab kirmi, siis se ei
olle mitte ussidesi. Kangewad lapsed sa-
wad kül kirmi ussidesi, sest kui need us-
fid tabhawad süa, siis närriwad nem-
mad nende soled.

Kül on tõssi et mitine lastele on
happo piim mao sees, mitto neid sawad
rouged ehk karnaseks, monned enmad on
wihhased ehk joobnud, ning hiiski et sa
lapsed mitte kirmi. Agga monni laps
on kange, monni wägga wäeti, üks
wäeti laps ei woi mitte ni paljo kanna-
tada kui se kes kange on. Se wigga
lust kirmi tulleb woi monnikord raskest,
monnikord wahhem, ja monnikord mon-
nesuggune olla.

Minna woiksin monned nouud ninn-
 metada mis kirmi wasto prukitakse, ag-
 ga neimnad ei aita mitte iggakord, ning
 kui laps on kirmis, siis ei woi sinna
 temmale rohhto sisse anda. Pea agga
 need nouud meles, mis need keigeparre-
 mad on. Kui sa naad et laps saab kir-
 mi ehk et ta on jo kirmis, siis panne
 tedda kaelast sadik soja wee sees istuma
 künna sisse, hörü temma ihho tassaste
 nartsoga selle wee sees; kui sa tahhad
 siis sa woid ka lewer stokki ehk muud
 head rohhud keeta wee sees, ning siis last
 sisse panne; agga se wessi ei pea mitte
 pallaw ollema, sinna ei pea ka last mitte
 wihlema, egga ka mitte pallawa saama
 sees tedda wee sisse pannema, sest kui tem-
 mal saab pallaw, siis kaswab temma
 hädda suremaks. Kui sa tedda agga soja
 wee sees pead ja hörud, siis idäb temma
 hädda wähhemaks, temmal tulleb weike
 higgsi wälja, ta hakkab maggama.

Kui rouged tewad lapsese kirmi, siis
 panne tedda sedda wisi soja wee sisse, ag-
 ga anna temmale ka sedda k a m w r i
 pulwert,

pulwert, mis ma saksa arsti rannato sees
 ollen õppetanud. Kui kárnad tewad tem-
 male kirmi, siis panne last ka soja wee
 sisse, agga anna temmale ka iggapááw
 kaksford penikesseks toukatud wewlid pi-
 maga, iggakord üks hea noa otsa táis.

Se keigekallim nou kirmi wasto
 on se klisteer; sellega woid sinna om-
 ma last peásta monnikord surma káest.
 Minne sepárrast moisa seált ennesele pal-
 luma nisuggust klisteri - putke. Wotta
 saksa kanna perseid üks pool peo táis,
 walla üks pool toop pima pesle, keeta
 sedda, kurna lábbi, walla kaks lusfika
 táit ölli jure, wotta wáhhem kui pool
 ning pumpa sedda lapsese taggant sisse.
 Eht keeta linna - seimmed pimaga, panne
 pissut kódmliid ka jure, kurna lábbi, ning
 pumpa sedda putkega taggant sisse. Sin-
 na pead iggapááwa kaks eht kolm kord sed-
 da teggema, sest úhhe korroga ei sa appi.

Kui lapsed sawad hambad:

Lapsed ei sa mitte enne hambad fenni
 kui

Kui nemmad kuusteistkümmend ehk kakskümmend nädalit wannad on. Arwaste tulleswad hambad warreminne wälja; agga kül on luggu et nemmad ei olle weel nähha et kül laps jo kakskümmend nädalit wanna on. Lapsed kes noremad on kui kuusteistkümmend nädalit, et ja mitte hammaste pärrast haigeks.

Sõru hamba iggemed tasfaste onnima sõrmega enne kui se aeg käes on et hambad peawad wälja tullema, siis ei olle lapsese mitte ni suur waew ja walilo, kui nemmad wälja tulleswad.

Monnikord ei olle mitte tunda et hambad tahtwad wälja tulla. Agga kui sa nääd et laps suust rohkesti tlla wälja atab, kui temma hamba iggemed on punnased ning paistetand, kui temma hammustab waljuste niska pea peäle, siis woib arwada et laps saab hambad. Kui hamba iggemed wägga wallutawad neile, siis ei hammusta nemmad ei ühhegi asja peäle. Lapsese on pallaw kui hambad on wälja tullemas.

Monnikord on lapse palg ning filmi
 seäl polel punnased, kus hambad tahha-
 wad wälja tulla. Monnel lapsel kes
 hambad teeb, on kõht lahti, sellel on par-
 rem luggu; teistele kelle kõht ummukses,
 on liaste pallaw.

Kui hambad koggone ei tahha wälja
 tulla, siis wauta omma sõrmega se kõht
 kus hamba iggemed on paistetand; se
 on küll wallus, siiski tulleb abbi, ham-
 mas tulleb enneminne wälja. Woia ka
 hamba iggemed meega iggapäaw monni-
 kord; walge messil on parrem kui se tet-
 ne. Ka woib laste sühho pista midda-
 gi mis kowwa; agga kui hamba igge-
 med wägga wallutawad siis nemmad et
 hammusta mitte peäle. Panne omma
 last soja wee sees seisima, agga mitte pal-
 lawas saunas, siis nende wallo jääb wä-
 hemaks hamba teggemisse jures. Kes
 julge on se leikab terrawa noaga hamba
 iggemed läbbi hammast sadik, seäl kus
 hammas tahhab wälja tulla, se aitab
 warsti: monni laps ep olleks ärrasur-
 mud kui temma iggemed olleksi sanud
 lahti

lahti leikatud. Selle leikamisese jures ep olle ühtegi kardda, leika agga julgeste, lapsesele ei sa sest ühtegi wigga. Kui hammas jo wälja paistab ning süski wallo ei ja wähhemaks, siis üks weike nahha narmakenne hoiab weel hammast kinni, se teeb lapsesele wallo. Leika kohhe sedda läbbi ülle hammast. Sure wallo läbbi sawad nemmad kinni, ning palju surewad siis. Anna ka sedda laste pulwert mis ma enne õppetassin omma lapsesele iggapäaw laks ehk kolm kord. Kui laps on ummukse, siis pista temmale sedda sepi tükki meega taggant süsse, nenda kui ma ellen õppetanud, ehk klisteri tedda. Sinna woid ka julgeste klisterida kui lapsese köht on lahti, sest se läbbi wähhendakse temma seestpiddist wallo.

Kui lapsed wägga õfendarwad :

Reigeennamiste õfendarwad lapsed siis kui nende köht on wägga täis, agga se on hea; nenda ka hakkab siis monnikord neile köht lahti ollema.

Kui temma ei oksenda mitte ülle wägga, ehk kui se jääb pea mahha, siis ärra anna temmale ühtegi rohto. Siis ülspäinis anna rohto kui sa näad et se oksendaminne ei tahha järrele anda. Wotta müntid ehk lewerstokki, koi rohto, saksa kannaperfed, kui nemmad on kuiwad siis leika neid penikesseks, keeta neid tassaste wina ja ädikaga, ühhest ni palju kui teistest, wauta siis need roh-hud wälja ning panne neid sojalt nartsjo wahhel lapsse kõhho peäle. Te sedda tühti. Need klisterid aitawad ka. Moisast ehk Apteker peäl otsi Kabarber: sawt, ning anna sedda lapssele, se on wägga hea.

Kui laps läkkastab:

Monnikord ei sa sinno laps hingada waid läkkastab nenda raskesti et ta tah-hab kääst ärra surra. Kui ta woib surra kui ei sa pea abbi. Kui sa woid sada omma last oksendada, et se paks niib temma kurgust wäljasaab, siis on wars-
ri

et abbi. Wotta üks sulg, kui sul muud
 ep olle, kasta sedda õlli sisse, pista ta
 lapse kurko, liguta seina ning teina senni
 kui laps hakkab oksendama. Eht pista
 omma sõrme temma kurko. Eht otsi
 moisast eht Alpteke peal nisuggust pul-
 wert mis teeb oksendama ja anna sedda
 lapsele; klisteri ka tedda igga kahhe eht
 nelja tunni pärrast.

Ueed rohhud mis paistatused, muhud
 ning muud seddasuggust parrandawad.

Jumimessele ep olle mitte ükspäinis
 seespidised tõbbed, waid ka waljaspiddi
 juhtub temmale monni wigga; hawad,
 muhud, kui sa luud murrad ning muud.
 Tarwis on et sa ka siis moistad ennast
 aitada.

Hawad. Sinna olled leikunud, pist-
 nud eht raiunud ennast kirwega. Kui
 haaw on süggaw siis peab enne werd
 kinnipandama. Gest ep olle wigga et
 werri rohkeste on jooksnud, siis haaw

ei paisteta mitte wägga üles ning ei sa
 punnaseks. Monnel on se wiis et tem-
 ma põllenud linnast riet hawa sisse top-
 pid. Se panneb kül werd kinni, agga
 se must tolm teeb hawa nenda roppuks
 et temma ei tahha terweks sada. Enne-
 minne wotta wanna linnane rie, tomba
 narmad wälja, needsammad narmad we-
 reta ellaste kae wahhel kokko, ja pista
 neid hawa sisse et ta täis saab. Dimmeti
 ärra wanta neid mitte wäggise hawa sis-
 se, muido on ta wallus. Niid te ka
 paela, hawa kinni sidduda. Leika üks
 tuggew linnane rie, kolme ehk nelja sõr-
 me lai, kahhe ehk nelja künra pikk. Es-
 site panne üks neljakordne linnase rie tük-
 hawa peäle, niid sidduge hawa kinni
 ellaste, agga mitte wägga kangeate, mui-
 do on suur wallo. Kui pael nattukest
 agga sedda lihha mis hawa ümber, alla
 wantab, siis on kül. Se kes hawatud,
 weib parreminne tunda, kui õige on;
 kui haaw jäab tuimaks temmale, ning
 tumme punnaseks, siis on ta liaste kin-
 nisentud, siis laske se pael jälle pissut
 järtele. Kui pael magha libbiseb, nenda
 kui

Kui monnikord sare marja peäl, siis panne allapiddi linnast riet ümber ni paksult et ta ei woi allapole libbistada.

Kui üks suur werre soon (ader) on läbbiraiutud, siis linnase rie narmad ei panne werd mitte finni; wotta siis tael, peksta ta pehmeks ja panne hawa peäle; selle peäle siis se linnane narts ning seir siis finni. Kui werri ei jä seisma, siis peab kegi ellaste wautama sedda hawa, senni kui werri jääb finni. Kui sa waljad kanget wina (spiritus) hawa sisse ning ka hawa ümber, siis werri jääb finni ning haaw ei paisteta mitte wagga.

Kui werri jääb finni, siis jätta paes la finni ligumatta ühhe ehk kahhe päwaga, kasta ta agga wäljastpiddi kange wina. Kui sa hawa lahti wottad, siis ärära kisse mitte wäggise need narmad wäljamis hawa sees on finni hakkanud, niido werri hakkab neste jooksema; kasta neid enne winaga ehk weega märjaks siis sa woid neid wälja wotta ellaste. Niid

panne ued narmad hawa sisse ning üks
plaaster peäle. Se plaaster et lasse ha-
wa kuirwaks jada.

Sinna woid nisuggust plaastert en-
nesele tehha mitme wiisiga:

Sullata wahha üks werendeel nael,
walla kaks lussika täis õlli sekka, seg-
ga ümber. Selle sullatud wahha sisse
kasta üks linnane rie. Sedda wahha
riet woid sinna keige hawa peäle pan-
na, kui ta on täis mädada, siis pesse
ta puhtaks soja weega ning panne ta
ueste peäle.

Sullata wahha ning küünla raswa
kokko, ühhest ni palju kui teistest; ehk
sullata ka pissut waiko jure, siis se
plaaster tombab mädada wälja. Kui
paistetud on kowwa, ning sa tahhad
et se plaaster peab sedda pehwaks teg-
gema, siis sullata hanni-raswa jure.

Pea meles et wait tombab wälja,
piggi weel kangeminne, wahha tombab
wähhem; rasw teeb pehwaks.

Sul lähhab ennam kui üks sugu
 plaaster tarwis, sest ühhega ei woi sin-
 na mitte keik hawo parrandada. Se
 mis ma praego õppetam, on sul iggal
 ajal ommas maias tarwis. Wotta men-
 na waik ning wahha, iggauhhest pool
 nael, raswa pool loot, sullata sedda
 keik ning liguta ümber; kui keik on sul
 lanud siis panne jure üks pool loot pe-
 nikesseks toukatud Ulandi juur, liguta
 sedda hästi sisse, siis wauta keik rättiko
 läbbi ning se mis wäljatulleb lasse küs-
 ma wee sisse tulkuda, jõtku ta käge läb-
 bi ning wali kokko.

Kessel on üks kowwa paistetud se-
 peab katsma et se pehmeks saab ning
 ärrakaub; sedda woib plaastriga tehha.
 Wotta wahha, raswa, sept, iggauh-
 hest nelli loot, waiko kaks loot, sullata
 sedda wahha, raswa ja waiko, sedda se-
 pi kabi enne ning wiska sedda sisse wi-
 mati ümberligutes. Kui sa kaks loot
 penikesseks toukatud wewlid jure pan-
 ned, siis saab temma weel kangelaks;
 sellega woid sinna ka tilloksesed muhitud

mis nahha al on, ärraparrandada, pru:
fi agga sedda hästi kava.

Eh̄ wotta wahha, sikko raswa,
hanni eh̄ sea raswa, ühhest ni paljo
kui teifest, sullata sedda kokko. Se teeb
kowiwa paistetust pehmeks, ning wähhen:
dab wallo.

Kui innemenne on täis puhhutes,
eh̄ kui naesel on emmaga wigga, siis
woib ka plaastriga aitada. Wotta wah:
ha ning raswa iggäühhest nelli loot,
waiko üks loot, linna ölli eh̄ wärs:
ke ilma solata woi üks lussika täis,
penikesseks toukatud kaddaka marjad
ning lorberid, kaks loot, juda - sit
üks loot. Sullata essite sedda raswa,
wahha ning waiko, siis saab se juda sit
jurepantud, kui keik on sullatud, siis pan:
ne ka need kaddaka marjad ning lorberid
jure, segga sedda hästi kokko. Keik sed:
da walla külma wee sisse, sötku hästi.
Woi sedda plaastert linnase rie peäle
ning panne tedda süddame al, eh̄ kōhho
peäle, kui naesele on kōhho wallo.

Meist

Neist plaastridest saab sul kül om-
 mad hawad, muhhud ja paistetussed par-
 randada. Kui sinno haaw on suur, siis
 ärra panne mitte põllend rie sisse, waid
 ripputa igapääw penikesseks toukatud
 sukrud sisse, ja pesse tedda ka igga õhto
 ja homiko omma kussega. Se sukker pe-
 ab sedda hawa puhtaks, kusse läbbi alla-
 neb se paistetus ning wasso saab wäh-
 hemaks. Ka ühhe salwiga woid sa ha-
 wa parrandada, moista, wotta üks ehk
 kaks munna rebbo, puhast terpentini-
 nit, agga mitte terpentin-õlli, pool ni
 palju kui se rebbo on, hörü sedda rebbo
 selle terpentiniga senni kui mollemad hästi
 ühhes kous on segaamine et ep olle en-
 nam terpentinist nähha, panne jure met
 kaks ehk kolm noa otsa täis, hörü jälle
 kokko et temma saab salwiks. Kui sa
 woid ka mirrid sada, siis tauka neid pe-
 nikesseks ning panne üks noa otsa täis
 selle salwi sisse, sest saab temma weel
 wäggewamaks. Wotta wanna linnase
 rie narmiad, wauta neid kokka ning woia
 sedda salwi nende peäle ja pista neid ha-
 wa sisse ning üks plaaster peäle. Su-
 rema

rema harwa sisse wotta ennam narmad.
 Sedda salwi panne igga homiko ning
 dhoto ueste sisse, agga pühhi ka iggakord
 sedda madda wälja mis sees on, linnase
 rättikoga, süski pühhi tassaste et sa sedda
 uut lihha mis harwa sees hakkab kaswa-
 ma, wälja ei pühhi.

Monnikord ei tahha haaw mitte
 parrandada selle liiglihha pärrast mis
 temma sees kaswab. Sedda liiglihha
 tunnukse sest kui se haaw seespidi ei olle
 ühhetassane, waid kui se lihha monnes
 kohhas on kõrgem nähha; selle pärrast
 ei kaswa se haaw mitte kinni. Sefant-
 ma liiglihha peab ärrasama. Kui tedda
 on agga pissut, siis põlleta maria: jaa
 pallawa teilskiwwi peäle, ripputa sedda
 pulwert selle kohha peäle kus se lihha kõr-
 gem on, iggapäaw kaks ehk kolm kord.
 Ehk ripputa kübbara must peäle se on
 weel kangem. Kui sedda liiglihha wäg-
 ga paljo on, et temma ei tahha ärrakad-
 duda selle pulwriga, siis osta Uptete
 peäle üks kiwwi mis Etstein nimme-
 takse, sedda tehakse kallist tuhhasi (pott-
 asche)

asche) ning lubjast. Sedda kiwwi rip-
puta sisse, se sadab sedda liiglihha wäl-
ja. Sinna naad süs et üks walge äär-
tulleb hawas sest kiwwist, sedda äärt
wotta iggaford ärra, se on se wälja sö-
tud liiglihha. Di pea kui se haaw on
puhhas sest liiglihhas, süs ärra pruki
mitte ennam sedda kiwwi, waid agga
sedda salwi. Ka süs kui se kiwwi saab
sisse rippitud on tarwis ühtlase salwi sisse
panna. Kui se liiglihha puhhas on ärra,
süs sa woid ka agga paljad narmad il-
ma salwita hawa sisse panna, küi tem-
ma saab süs isse weel terweks; sest mon-
nel kes sedda salwi wägga kaua prukib,
kaswab se liiglihha rohkemaste.

Paistetud ning paised :

Hawad tullewad kui sa ennast raiud,
lõbb ehk toukad; paised tullewad seest,
ilma raiumatta ning taufamatta. Enne
on tarwis teada anda, mis wiisiga paised
tullewad. Esite on üks paistetud nahha
sees, mis korowa ja wallus on. Wäg-

ga hea on kui sa woid kautada sedda paistetust warstiesimesest otsast, et temma ei woi suremaks egga lahti minna. Selle tarwis keeta penikeseks toukatud lewerstokki õllega, panne sedda tühti sojalt peäle, et temma paistetusse peäle külmaks ei jä. Ehk wotta ilma kustutamatta lubja ni suur tük kui rusikas, walla üks ehk kaks topi kewa wet peäle, kurna temma rättiko läbbi; walla sedda sojalt neljakordse rie peäle, panne sedda selle paistetand kohha peäle, ning panne weel muud kuiwad rättikud ümber; kui ta on kuiw siis kasta tedda jälle märjaks, agga ikka sojalt. Ehk wotta ädikast ning wina ühhest ni paljo kui teisest ning pissut sola, panne sedda ka tühti sojalt peäle rättikoga. Ehk wotta wina sepiaga. Ka on weel teised rohud mis woib peäle panna; agga hoia ennast et sa illitingi ei arwa paistetuseks, sest illitingi ei falli ühtegi marga. Illitingi tunnukse sest et temma äkkitselt tulleb, ebmatusest ehk wihhastamisest ehk muu pärrast. Innimenne tunneb äkkitselt külma ning pallawust, ja siis on ka se illiting

ting pea nähha. Paistetussed ei tulle mitte nenda äkkitselt, monni pääw lähhäb möda, enne kui neimad öiete selgeste on nähha nähha sees. Paistetus on kõrgem, ning illiting maddalam.

Paistetussed ei lasse ennast mitte keik kautada, waid agga siis kui weel esimesenne ota kääa on. Kui mädä on jo paistetusse sees, siis ei pea sinna tedda mitte kautama, muido lähhäb se mädä werre sisse. Sepärast pead sinna igga-kord teädma mitto päwa se paietetus on jo olnud tunda. Kui on jo ennam kui kuus ehk kshheksa päwa, siis ei lähhä korda sedda kautada. Kui sa tunned paietetusse sees miiddagi mis raske on, siis on jo mädä sees, miid ärra panne ühtegi muud peäle kui agga nisuggust rohto mis sedda paietetust pehmeks teeb ning lahti kiskub. Keeta katke toukatud linna-seemned pimaga pudruks, panne sedda ni sojalt peäle kui sa woid sallida, agga temma ei pea mitte külmpks jääma, waid ikka jälle teine sojalt peäle pantama. Ehk keeta tangud raswaga pakfult, se teeb ka pehmeks. Kui mädä on

jo tunda nahha al pehme ollewad, siis on se keigeparrem nou et sa leikad nah-
 hast läbbi terrawa noaga, et se mäd-
 woib wälja jooksa; kes ei julge leikada,
 se pango nisuggust rohto agga peäle, mis
 lahti kistsub. Sinna isse tead jo, et
 woib siis met jahhoga seggaminne peäle
 panna, sinna woid ka weel küpsitud ning
 toukatud sibbolat jure panna, siis temma
 saab weel kangemaks lahti kiskuda. Se
 saastane wil mis lamba kubbemette wah-
 hel, teeb paise lahti, kui sa sedda peäle
 panned; ehk rotti. sit, meega toukatud
 ning peäle pantud teeb tedda ka lahti;
 ehk piitli. jahho woiga seggaminne kistsub
 ka lahti. Kui se paise lähhab lahti, siis
 wauta tassaste wälja sedda, werd ning
 mäd-
 da mis temma sees on. Sure paise
 seest ei tulle se mäd-
 da mitte ühhe hobiga,
 sepärast ärra lasse sedda auko mitte kin-
 ni kaswada, senni kui ei olle ennam mäd-
 da paise sees; sest se mäd-
 da mis mah-
 hajaab temma sisse, tulleb teisse kohhae
 wälja, ehk lähhab werre sisse ning teeb
 sind többiseks ja rammotumaks. Et nüüd
 se auk ei kaswaks mitte enne aega kin-
 ni,

ni, siis pista üks weike kookorämatud
 linnane narts hawa sisse, se narts woia
 pissut selle terpentin salwiga, kisu
 tedda iggapäaw kaks ehk kolm kord wäl-
 ja ning pista üks teine jälle assemele
 sisse. Agga kui sa nääd et liig: lihha
 hawa ümber kaswab mis auko tahhab
 kinni panna, siis panne sedda rohto peä-
 le mis liig: lihha ärrawottab, nenda kui
 ma enne õppetasin. Kui ei olle ennam
 ühtegi mädda sees, siis lasse julgeste se
 haaw kinnikaswada. Kui hawa äär jääb
 kowaks, siis panne se plaaster peä-
 le mis pehmeks teeb, nenda kui on en-
 ne õppetud. Se narts mis sa hawa sisse
 pistad peab ühhe otsaga wäljas ollema,
 et sa tedda ikka woid jälle wälja tommada,
 muido woiks temma hawa sisse jada.

Süski ei anna mitte keige suggu pais-
 sed selle wisiga parrandada, waid agga
 ühhe terwe inimessse paised. Agga kes
 selle paised tahhab parrandada nende roh-
 tudega kes pahha többega ehk skorbutiga
 on, se nääd waewa ilma asjata; sest
 nisuggusel saab üks paise parremaks, tei-
 ne

ne tulleb jässe ette, többine ei sa parresmaks, sest et need paised tullewad többisest werrest, ning ei anna mitte naljalt parrandada. Kui selle inimese werri ei sa ruhbastud, siis ei löppe temma paised mitte ärra; agga temma wotko õiget rohto sisse, siis paised isse sawad teriweks.

Kellel wannad paised on, mis määrjad, agga mis ei anna ühtegi mädä, se tehko ennesele salwi mis kuwaks teeb ning parrandab. Osta Apteke pealt penikesseks toufatud Kalmi (Galmen) Silberglätte, kolm sorm kühbara täis, Pleiweis nelli sorm kühbara täis, hõru sedda keik kokko, walla hawal püsut Poom:õlli jure, et ta saab pudro wiisil. Panne sedda peäle. Weel parrem on et se, kellel on nisuggused wannad paised, soja wee sees istub sagedaste; et kül wannad paised haisewad wägga, siiski löppeb se hais, kui temma kaks, kolm lord on soja wee-sees istunud. Keeta ka tubbakat wee sees, ehk mis weel parrem on õlle sees, sellega pesse iggapäew need wannad paised; se tubbakas puhhas- tab ning parrandab neid. Reige:

Reigeennamiste katsu kustu need paised tullewad; kui se on pahhast többeft ehk forbutist, siis loe mis jo enne on dppetud sellesamma ramato sees neist kahhest többeft, ning pruiki need rohhud nenda kui on ööldud seal.

Kui sinno päed ehk jallad wägga süggelewad, siis pista omma kät ehk jalga soja wee sisse, ni sojalt kui sa sedda woid kannatada, sedda te saggedaste, seni kui ei süggele ennam. Kui päed ning jallad on paistetand, siis kasta nartsud soja wee sisse ning panne neid paistetusse ümber ni sojalt kui sa woid kannatada, ärra lasse neid külmaks jääda, waid panne tkka jälle sojalt ümber, siis paistetust kaub, ning paised sawad terweks. Ehk kui süggeleb, kui on paistetust ehk paised, siis wotta kaks kanni täis nõrka öllud, te sedda pallawaks katla sees, floppi selle sisse kaks munna rebbo, kasta üks kahhefordne linnane rie sisse, sedda panne ni sojalt peäle kui sa woid kannatada, sedda te essite iggapäaw nellit kord, pärrast agga kaks ehk üks kord. Paisede

stise panne sedda salwi mis ma sind õp-
petasin paisede wasto. Se kalli eht nõrk
õllut woib kaks eht kolm kord sada so-
jaks tehtud, parrast pead sinna jälle teist
wotma ning sojaks teggema.

Kui sul on sõja sõrme külges:

Selle tõbbe jures on üks kange wal-
lo sõrme otsa sees; kui sa sedda wallo
tunned, siis wotta üks muuna rebbo,
panne üks paar noa otsa täis sola jure,
segga sedda, woia nartsõ peäle, ja pan-
ne sedda ümber. Kui ta jääb kuiwaks,
siis panne teist jälle asfemele peäle. Mon-
ned peawad sõrme sõja pima sees; teised
pannewad saastast willa peäle; agga se
muuna rebbo on parrem. Kui sõrm läh-
hääb lahti siis panne se terpentini sal-
wi peäle, eht wotta õlli ja krümspan
segga sedda salwiks ja panne peäle; siis-
ki se terpentini salw on parrem. Kui
sõrme lu on jo sõtud, siis ep olle abbi,
fenni kui se lu on ärrawoetud; sinna pe-
ad siis Weldskeri käest abbi palluma,
eht

ehk katsu kas sa isse woib sedda sötud lu
wälja kiskuda, kui se on wäljas, siis pan-
ne terpentin salwi peäle, et haaw saab
parremaks.

Kui külmi wottab liikmed ärra:

Kange külmi woib kül pea sinno näg-
go, kät ehk jalga ärrawotta. Kui sa
sedda tunned, siis ärra minne mitte wah-
hest tulle ehk soja ahjo juure liggi, muudo
se wigga saab raskemaks; so käsfi, jalg
ehk ninna woib koggone santiks jada.
Te need liikmed, mis külmi ärrawottis
hawal sojaks, mitte ühhe hobiga; wotta
lummi ning pea sedda ni kawa selle ärr-
rawoetud kohha peäle, senni kui sa tem-
maga jälle hakkad tundma, te sedda tühti
ning kawa et teik külmi wälja lähhäb;
ehk pista sedda mis külmi ärrawottis kül-
ma wee sisse, se külmi wessi tombab sed-
da külma jälle wälja. Monni on jo san-
tikis ning jallotummaks jänud, kes ei olle
selle nou järrele teinud. Panna ka selle
ärrawoetud kohha peäle ühhe salwi, mois-

ta, osta Apteke peäle üks nael rohhi. Iist septi, ehk kui sa sedda ei woi sada, siis wotta agga omma sepi üks nael, wala se peäle üks toop pima, keeta sedda salwiks, agga liguta allati ni kaua kui sa ketad. Wota sellega linnane rie ning panne sedda tühti selle kohha peäle mis külmi on ärrawotnud. Sinna woid ka need weiksed walged naered höruda ja peäle panna. Agga kui külmi on wägga kangeste ärrawotnud so kät ehk jalga, ning sinna ep olle sedda mitte lummega ehk külma weega hörunud, siis ta saab mustaks, puhkub ülles, ning on wae-walt parrandada. Monnikord ei puhku temma mitte ülles, waid wallutab agga kui ilm ennast heidab; nisuggust woia serpentin õlliga saggedaste.

Kes ennast tahhab hoida et külmi temma liikmid ei wotks ärrawotta, se woidko neid sojalt raswa ning õllega.

Kui so kääsi ehk jalg on ärrapõllend:

Kui ta on ärrapõllend olgo tulle ehk lewa wee sees, siis panne warsti peäle tühti

tühti happo kapsta wet. Weel parrem on munna walge, floppi sedda linna ehk kannepi: ölliga et ta salwiiks saab, sedda woia peäle tühti et ta kuiwaks et jä, muido on wallo. Ehk wotta wenne sepi, se ei olle ni kange kui sinno omma seep, te sedda pimaga salwiiks, nenda kui enne õppetati, ja woia sellega. Kui tul lewad koggone jo harwad, siis woia terpentini salwiga. Kes onnrad formid ehk warwad ärrapõlles, se peab neid selle linna: ölli salwiga woidma, agga ka linna: nast riet ümbermässima, et nemmad koe ko et kaswa.

Kui sa luud murrad:

Kül on tarkust tarwis, kui sa isse tahhad parrandada neid kes luud on murdmud ehk nikkastand; süski on wägga hea kui sa moistad ärraarwada kas lu on katke. Monni tallopeog moistab diete hästi aitada neid innimesi ja weiksid kes on nikkastand ehk luud murdmud.

Esfite pead sinna teadma kas lu on
 katke woi mitte; se on monnikord raske
 tunda, kui se koht on ülespaistetand ehk
 pakso lihha sees. Wotta se jalg ehk käs-
 mis sa arwad murtud ollewad, ühhe kae-
 ga alt, teisega üllewelt; ehk üks teine
 inimenne woiw tedda üllewelt kinni pid-
 dada; liguta sedda senna ning teina tas-
 saste, siis sa saad tunda, ehk sa woid
 ka monnikord selgeste kuulda et selle mur-
 tud lu otsad teine teist hörwad. Siis
 sa tead selgeste et ta murtud on. Mon-
 nikord ei olle se lu mitte katke murtud,
 waid lõhkund, se on weel raskem tunda.
 Se murtud lu peab jälle kokko pantama,
 wuido ei woi temma mitte kokko kaswa-
 da. Sepärrast peab teine sedda murtud
 kohta tassaste otsekohhe sirrutama, agga
 sinna katsu kahhe kaeaga selle kohha peäle
 kus lu katke on, kas ta tulleb kohhe jälle
 kokko ja wauta pissut iggal poel et ta
 diete kokko lähhäb. Sesamma lu - pan-
 minne on se üllem ass; kui se ei sa mit-
 te korra pärrast tehtud, siis inimenne
 jääb santiks; ärra ruttusta mitte se ju-
 res, waid wotta aega, ning ärra jätta
 se

se lu mitte enne, seini kui sa tead et
 need murtud lu otsad on kohhe öiete teine
 teise liggi nenda kui kohhus on; olgo kül
 et többine wallo parrast wägga kissen-
 dab. Kui se lu seisab õiges paikas, siis
 peab se murtud kae wars ehk jalg ilma
 ligumatta petama, ning laiad paelad tem-
 ma ümber mässtitud sama, muudo libbis-
 tab temma jälle paikalt ärra. Se ka
 üks weike paddi linnasest riest mis peh-
 me on, sinna woid agga takkud sisse top-
 pida, se peab ni suur ollema et ta jalla
 ümber ullatab. Agga se ei hoia weel
 mitte sedda murtud lu kokko, waid sinna
 pead ka õhukesed lauad leikama, wah-
 hest pool teist waksa pitkad, ehk pissut
 lühhemad, ni kitsad et woiw nelli tüe ehk
 ennami selle murtud kohha ümber panna.
 Need lauad panne padja ümber kolme
 nõruga kinni, esite keskelt, parrast ülle-
 welt ja alt. Se murtud like peab nüüd
 ligumatta paigale jama. Kui jalg on
 murtud, siis te üks weike laekas kolmest
 lauast, labba-jalla wasto peab ka olle-
 ma üks laud, selle sisse panne jalga weik-
 se padja peale, et ta kohhe ning ligumat-

ta maggab. Kui kätwaris on katke, siis többine peab tedda kändma laia rätiko sees mis kaela ja kae-warre ümber läh-häb, et kae-waris selle sees hingab.

Se jures tulles weel tähhele panna 1) Kui lu on murtud ehk inimenne on ni-kastand, ning ei sa mitte warsti nou pe-tud, siis se koht paistetab wägga ülles. Kus on paistetand wägga, seal ei woi se murtud lu mitte sada õigeks pantud, sest se paistetus ei anna wälja firrutada ja wal-lutab wägga. Katsi enne sedda paiste-tust wähhendada, panne peäle lewer-strooki mis õlle sees on keetud, ehk ädi-kast ja wina seggaminne, ehk panne lubja-wet tühti sojalt peäle, ehk keetud heina-seemned. Kui paistetus allaneb, siis pan-ne se murtud lu õige kohha peäle. 2) Sinna pead teadma kas se lu ka jälle õi-ete omma paika on pantud. Se mur-tud lu on ikka pikem ehk lühhem kui teine, katsi siis kas se murtud jalg ehk käs on ni pikk kui se terve. Kui nem-mad on ühhest pikkusest, ning wallo jääb ka wähhemaks, siis on se lu kül hästi om-ma

ma wanna palka peäle sanud. 3) Pange tãhhele kas wahhest se lu on killul; need killud mis süggawaste sees, peate teie tassaste kãega wautama lu pole, et nemmad kinni kaswawad, muudo pistwad nemmad lihha sisse ning tewad pãrrast suurt wallo; need killud mis nahha al on õllewel, leikage nahhast wãlja. 4) Need paelad ei pea teie liaste kowwaste sidduma, ka mitte wãgga lahti jãtma. Kui nemmad on wãgga lahti, siis nemmad ei hõia mitte luud kokko; kui wãgga kowwaste on, siis nemmad tewad wallo, ja se koht jãab tuimaks ja pais- tetab õlles, ja saab tunne - punnaseks. Kui teie sedda nãte siis laske paelad pis- sut jãrrele tassaste. Need paelad peawad agga ni kowwad ollema et nemmad lihha sisse nattukest wawwad. 5) Igga- pãaw kasta kaks kord ehk enam need paelad ning õmber kange winaga, et pais- tetus allaneb. Need paelad peawad peã- le jãma, senni kui lu on kokko kaswa- nud.

Kui tegi on niikastand :

Monnikord ei olle se lu mitte mur-
tud waid agga niikastand ja omnia paika
peält ärralainud, kui sa olled mahhalan-
genud, ehk karganud. Monnikord ei olle
se lu mitte paikalt ärra, waid agga wal-
lusaste toukatud. Mõllemad tewad wäg-
ga haiget. Sinna tunned et lu on pai-
kalt ärra, kui sa tedda katsud teise terwe
kõe, jalla ehk lu wasto, ning leiad et se
on teist wist. Liguta se lu iggal polel ;
senna pole ei anna temma mitte käända
kus ta paikalt ärra on. Menda se kõe-
wars ; kui ta on abba - lu jurest paikalt
ärra, siis ühhel polel on maddal kocht,
teisel polel üks kowwa kõrge tunda. Kui
kõe - wars üllewelt on asemelt ärra siis
tunnakse se lu õlla kohhal wäljas seis-
wad, seespidi on üks auk jänud ; se kõe-
wars ei anna mitte taggapiddi käända.
Kui jalg on asemelt ärra, siis ta seisab
wälja - ehk sisepidi, alla - ehk üllespidi.
Et summa ei woi eksida siis pea meles need
õiged märkid. Keik niikastus on liikme-
de sees ; wata ning katsu sepärrast õiete
kas

Kas sa liikme kohhal middägi leiad mis
 kõrgem ehk maddalam on kui teise terve
 liikme jures; nenda katsi ka, kas se haige
 käsfi ehk jalg pikkem ehk lühhem on kui tei-
 ne; kána se haige koht senna ja teñna, kus
 ta on nikkastand seäl ei anna temma mitte
 káanda waid on wägga wallus. Sinna
 pead selgeste teádma kas lu on nikkastand
 assemelt árra, enne kui sa püäd tedda jälle
 paigale seáda, muido teed sinna selle hai-
 gele ilma asjata wallo. Nenda ka kui
 sa náäd selgeste et on nikkastand, ei pea
 sinna mitte püüdma jälle paigale seáda,
 ni káua kui se koht on wägga üllespaist-
 tetand, waid enne pead sinna sedda paist-
 tetust wáhhendama; panne essite ádikast
 wina ja sola peále, ehk pesse tedda kange
 winaga, ehk keeta lewerstokki ölle ehk
 ádikaga, ja pesse sedda kohta sellega, en-
 ne kui sa hakkad sedda luud jälle paigale
 seádma. Kui selle nikkastusse jures se
 lu on ühtlasse murdnud, siis se lu peab
 enne sama terweks tehtud. Reigeparrem
 on et ni kohhe kui sa olled nikkastand,
 sa warsti lassed jälle sedda luud paigale
 seáda, enne kui se koht üllespaistetab.

Kui

Kui sa lähhad luud patgale seddima, siis se többine kelle käsfi ehk jalg on niikastand, peab toli peäle mahha istuma, ning üks peab tedda kinni piddama ihho ümbert et temma paigale jääb. Teine wotko se haige käsfi ehk jalg, sirrutago sedda pitka möda tuggewaste wälja; üks kolmas wottab kahhe käega sedda kotta kinni mis on niikastand. Kui teine tuggewaste sirrutab, siis kolmas omma käega peab seal wautama kowwaste, kus lu assenest on ärra, siis lu naksides lähhad jälle omma paika. Kus kolmas ei jowa omma käega luud sissewautada, kei geennaniste kui käsfi-lu ehk jalg altpiddi on assenest ärra; siis on nou, kui sa kätterättiko ehk wõdd panned selle kotta ümber nenda et se ka lähhad sinno ennese pea ümber, kui sa nüüd tõstad omma pead ülles, siis sa tombad ühtlase selle ümber pandud wõga sedda niikastand luud. Kui sa kättega sedda niikastand luud sisse wautad, siis tomba tedda ühtlase omma kaelaga. Kui üks mees ei jowa tombada, siis tombago nemmad kahhekeste. Pusa-kond on wägga raske

raske jälle paigale seada kui se assemelt ärra on, raske on ka tunda kas on lu murdnud ehk paigalt ärra, sest se paks lihha on ees; nisuggune parrandamine maksab suurt waewa. Põlwekedder läh- häb ka monnikord assemelt ärra, sedda tinnukse kui temma ei seisa otsekohhe nenda kui teine; touka tedda fenna ja teina, fenni kui temma jälle paigale saab.

Kui lu on jälle paigale samud siis panne ädikast põllend sawwiga peäle, ning lasse ta hingada, sest temma on weel nõrk, et temma ueste ei niikasta.

Monnikord ei olle se lu mitte paigalt ärra waid agga pörrutud, se on saggedaste kurjem weel kui se niikastus. Se pörrutud koht paistetab wägga illes sure walloga. Panna peäle ädikast põllend sawwiga ahjust; kui ta jääb kui waks siis panna jälle ikka teist peäle; wahhel woid sinna ka peäle panna toukatud linna seenned pimaga, ehk lewerstokki ädikaga ning winaga, keigeennamiste kui paistetud on korwa.

Weel

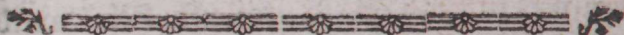
Weel on monnisuggune wigga, mis
 wasto ma woiksin sulle nou anda; nen-
 da on, kui soled on kuppes olgo kuppe-
 mis olgo nabba kohhal: agga et ma kül
 rohitud nimmetan, siis ei sa sinna mit-
 te isse tehha need riimad misga soled kin-
 nipetakse, kui sinna omma filmaga neid
 ei õppinud tehha. Pea agga sedda me-
 les, kui sa tunned et soled hakkawad kupp-
 pes olla, kubbemis ehk nabba kohhal, siis
 pua neid tassaste lükkada taggasi; kui
 nemmad andwad taggasi lükkada, siis se
 haige peab selg selleti maagama paigale,
 panne selle haige kohha peäle põllend saw-
 wi ädikaga, ehk kange wina ehk keetitud
 lewerstokki.

Lastele on sagedaste soled kuppes
 nabba kohhal, neile, kui soled on taggasi
 lükkatud panne üks lai pael nabba ja
 ümber, ehk panne üks plaaster mis
 hästi kinni hakkab selle kohha peäle.

Kui soled on jo kama olnud kuppes,
 siis ei anna nemmad mitte taggasi lük-
 kada paistetusse pärrast, waid sinua pe-
 ad

ad enne paistetust wähhendama nende roh-
tudega mis ma enne nimmetasin; kui
paistetud on kowwa siis te tedda pehmet's
keetetur linna seemnega; pärrast katsu et
sa woid soled taggast liikkada ning otst
Weldfferi käest nisuggust paela mis soled
kinni peab ihho sees.

Sellesamma rämato sees ollen min-
na õppetanud mis nou läbbi sinna en-
nast woid aitada kui sa haige ning wig-
gane olled. Minna arwan et sulle kas-
fiks tulleb ning tarwis lähhäb ka nisug-
gune õppetud, mis järrele sinna õppid
omma weikse ja hobbose többed ning wig-
ga parrandada.

Reist hobbestest:

Reige esite tahhan minna sind õp-
petada mis hobbese kaswatamisse jures
tarwis on tähele panna. Kui tük on
wägga

wägga noor, se on kui temma ei olle wannem kui kahhe aastane; ehk kui temma on wägga wanna, se on kui temma on ülle kahheteistkümmne aastane, siis ei kõlba temma mitte; mollematte warsad ei kaswa mitte tuggewaks hobbeseks. Mär-ra mis wägga noor on annab pissofes-sed hobbosed; üks wägga wanna mär-ra annab nõrgad. Se noor hobbone mis wannast täkkust ehk ühbest wannast mär-rast on, tunnikse warsti ärra; temma filmade ülle on augud, nenda kui ühbel wannal hobbosel, temma ei olle mitte priisk, temma wassib pea ärra, rist-luust, seljast ja jallust on ta nõrk. Zine mär-ra ei pea mitte alwaste petud sama, kui temma isse on ramunato siis se wars mis temma kannab ei sa toidust küll, waid jääb nõrgaks; anna märrale toidust küll, siis saab se wars ka tuggewamaks.

Wars ei pea ka mitte alwaste petud sama, kui ta norelt ei sa joudo, siis temma allati on nõrk ja pissofe; temma woib küll pärrast paksuks sada, agga temma ei sa mitte tuggewaks, temma wassib

sib pea ärra kange tõ jures. Sesamma luggu on ka weistele ning keikile mu el-
 lajattele; mis norelt hästi petakse, jääb
 keik omma ello aega tuggewaks, ka al-
 wa toido jures on temma parrem kui üks
 teine mis norelt alwaste peti. Mis no-
 relt hästi on petud se lihhub pea nuna
 peäle; agga mis alwaste on petud se
 tahhab paljo wilja enne kui se kossub.

Wägga pahha on et teie ommad hob-
 bosed wägga norelt pruukite; temma lu-
 kondid on nõrgad ning temma jääb pea
 kangeks jalgedest ning nõrgaks rist-
 luust; temma ei laswa sureks ning jääb keige
 omma ello aega alwaks. Se hobbone,
 mis jo nores põlwes santiks sai, ei sa el-
 lades kangeks teo weikseks.

**Veed rohhud misga hobboste wig-
 gadusfi parrandakse**

Monni hobbone saab äkkitselt haigeks,
 ehk usside, ehk kahjo teggewa toidusje, ehk
 mu asja parrast. Saggedaste tulleb tem-

mal abbi siis kui sa woid sata temma
 kõht lahti; igga kord kui so hobbone on
 haige agga et sunna ei tea mis wigga
 temmal on ning kust se tulli, otsi agga
 nou et temma kõht saab lahti. Wotta
 üks kep mis kaks waksa pitk ning ni paks
 on kui weike sõrm; ühhe otsa ümber mäsfi
 takkud ehk linnad, et ta paksemaks saab
 kui peial, sedda otsa kasta wee sisse, rip-
 puta ringümber sola peäle, sedda otsa
 touka taggant hobbose pärraka sole sisse
 ja ligguta tedda kangeste senna ning ten-
 na, istu siis temma selga ning sõita ted-
 da ratsa senni kui temma saab sojaks ja
 temma kõht wallale, panne temma siis
 kinni agga ärra lasse ta mitte mahha
 heita. Kui temma ei sa weel mitte par-
 remaks siis pruki sedda keppi jälle nenda
 kui enne õöldi, istu jälle peäle sõitma,
 panne ta siis kinni ning anna temmale
 süa. Sinna woid ka kolmat korda ted-
 da sõita kui temma ei tahha weel süa.
 Ehk wotta pipo, panne tubbakud sisse
 ning süta tedda põllema, pista sedda hob-
 bosele taggant pärraka sole sisse, siis tem-
 ma kõht lähhab ka lahti suitsu läbbi.

Kui

Kui hobbosel on tirud, ehk mu
 äkkiline wiggadus:

Wotta üks suur sukka nõal mis ees
 otsas ei olle ümmarkunne waid lai, pan-
 ne üks willane lõng senna tahha, te selle
 kahhekortse lõnga sisse kuus ehk ühheksa
 sõlmi, tomba sedda nõala keige lõngaga
 hobbose kelest läbbi kolm kord, hörü siis
 temma keelt ning suud solaga ja ädikas-
 ga. Küil on tarwis et sul iggakord ni-
 suggune nõal jures on, sepärrast et sa sel-
 lega woid warsti aitada omma hobbest.
 Ka lehmad ning härjad woid sinna ar-
 tida nisugguse nõala ning wissiga.

Mis läbbi sinna woid tehha
 hobbest passandama:

Monnikord on hobbone liaste ehk al-
 wa söki sõnud, temma kõht on täis, tem-
 ma ei tahha öiete süa ning jääb lahjaks;
 siis on se parrem nou et sa annad tem-
 male sedda rohto mis teeb passandama.
 Keeta linna: seemned kangeste, panne sola

jure, anna sedda hobbosele jua siis ta passandab. Kui sa teetad septi wee sees seni kui temma ni passuks saab kui rööska piim, ja annad sest pole ölle klasi jaggo, se teeb passandama, ka härjad ning köerad.

Kui hobboseid köhhiwad :

Hobboseid köhhiwad mitme asja pärast, teige ennamiste talwel kui nemmad jowad wägga külma wet, kui kaerad ei olle öiete puhtad waid lia tolmoga, kui hobbose tal on wägga külmi, kui heinad on sumbund ehk ärramäddanud. Tal on wägga külmi kui sit külmetab temma sees. Seile pärast ärra anna neile mitte kaerad mis tolmaga on, weel wähhem heinad mis mäddanud ; ärra jota neid ka mitte wägga külma weega, teige ennamiste kui hobbone söites on passawaks sanud. Kui hobbone jo köhhib siis külmi wessi teeb temmale weel suremat kahjo ; sellele pead sinna agga sedda wet andma mis enne sojas paikas on seisnud.

Köhhä

Kõhha jääb mahha kui sa annad hob-
bosele üks õige parras Meddareika juur-
mis ei olle wägga suur, penikesseks lei-
tud ühhel hobil süa kaerdega. Monned
hobboseid ei tahha sedda juurt süa heame-
lega, siis peab agga tedda penikesseks lei-
kama ja paperi sisse määsima ning sügga-
waste hobbose kurgu sisse pistma et ta ted-
da allanelab. Kõl kõhha jääb mahha kui
sa kaksford sedda juurt olled annud.

Weel parrem on kõhha wasto: wot-
ta kaerad, küpseta neid nattukest, anna neid
hobbosele, agga igga wotri peäle panne
üks peo täis penikesseks rajutud menna
ehk kuse kassud kaerdega seggaminne, an-
na sedda monne päwaga järrestikko, siis
kõhha jääb mahha.

Apteke peält woid sinna ka osta roh-
hud mis kõhha wasto on, küssi seält

Lakritsi,

Alandi juurt,

Lorberid,

Wewel-blomid, igga ühhest nellit
loot

S 4

Anisid,

Alnoisid, pool nael
Salpetrid, faks loot

Feik sedda lasse penikesseks toukada pul-
wriks, sest anna üks lussika täis märjaks
kastetud kaerdega. Kui temma kaerad on
sõnud, siis sõita hobbest ratsa tassa, pole
ehk terve tunniga, senni kui ta sojaks sa-
ab, siis lasse tedda seista kahhe tunniga
nenda sammoti ilma sõmatta. Sesamma
pulver on wägga hea, kui olleks tarwis
sedda iggal aial ommas maias walmis pid-
dada; temma satab abbi ni hästi kõhha
wasto, kui ka mu wiggadusse wasto, kui
hobbone on louul ehk kui temma äkkiste
haigeks saab, ning kui ei olle teada mis
wigga temmal on.

Monned ostwad Apteke peält kõhha
wasto

Wenum grökum (foenum græcum)
Sadebaum;
Hepar Antimonii, igga ühhest nellil
loot.

Se saab feik pulwriks toukatud ning sest
lussika

lusfika tãis hobbosele antud. Kue tunni
pãrrast saab hobbone jua.

Kui hobbosel on usfid :

Jggamees teab et hoostel on usfid ;
need on kahhesuggused, monned on mao
sees paksemad kui kapsta usfid, teised on
sittika usfid mis pãrraka sole sees on.

Kui hobbosel on usfid siis on temmal
wallo sisekonna sees ni pea kui need usfid
hakkawad nãrrima, temma tallab taga-
miste jalgedega, et woi kusta, heidab af-
kiliste mahha, watab selle pole kus need
usfid hammustawad ; temma kargab jãlle
ülles, pea on ta soe pea on ta külma ;
monnikord jãgab temma su kangeste kinni,
ning siis on ots kães.

Õlli tappab usfid, walla siis hobbo-
sele üks õlle klas tãis linna seemne ehk kan-
nipi õlli sise, siis usfid surewad.

Touka kũislaukud ning juda-sitta wi-

naga taignaks, anna temmast hobbosele ni paljo kui üks tui munna suur; monne tunni parrast jälle ni paljo, kui temma ei olle weel parremaks sanud.

Weel parrem on: osta Apteke peält Riwwi-õlli (Steinöhl, Petreolum) wotta siis penikesseks toukatud küüslaukud ning juda-sitta, panne keik seggaminne taignaks ni suur kui üks tui munna, sedda anna hobbosele.

Kui sa sõtad omma hobbest rawwa ja jahhoga, siis ussid tulleswad temmast ärra. Monned pannewad ädikast, wina ja toukatud lorberid seggaminne, ja andwad hobbosele sest monne lusfika täis.

Kui hobbone se jures on ummuksis, siis touka temmale sedda keppi taggant fisse mis ümber takkud on mäsfitud, nenda kui ma enne õppetasin.

Kui hobbone on louul:

Keik hobbosed sawad louul; nored
hobbosed

hobbofed mis nelja, wie ehk fue aastased
on, sawad diete louul; agga kui üks küm-
ne aastane hobbone ehk mis weel wan-
wannem on sedda wiisi saab, siis ei olle
temma mitte diete louul.

Hobbofel mis louul on, kaswab üks
tümme muhk loua lude wahhel, siiski mit-
te iggakord siin kobbas, waid monnikord
selja roo ehk reie küljes. Muhk saab wi-
mati küpses sa puhtab ülles. Kui muhk
on kurgo al, siis mädäda joseb ninnast läb-
hi. Ni pea kui sa tunned et muhk on kur-
gus ehk loua lude wahhel, siis pead sinna
niisugused rohhud peäle pannema mis lah-
ti kiskuwad.

Walla kuppatud rukkid kotti sisse
panne neid ni pallawad kui nemmad on,
hobbose ninna al et se jõe aur lähhab tem-
ma ninna sisse.

Keeta penikesseks rauitud raud-
gesid, panne kuuri raua-taggi ehk raua-
lit seggamine et ta kawa soja peab, las-
se se jõe aur hobbose ninnasse kääa.

Teised

Zeised wotwad wannad kattusse sam-
blad, kanna sitta, öllut ja raswa, sedda
keik keetwad nemmad ja pannewad kot-
tisse. Zeised wotwad linna: seemne hag-
ganad, ehk linna seemned, neid keetwad
nemmad ölle ja raswaga, ja pannewad
sedda et se soe aur hobbose ninnasse kâib.
Zeised pannewad pöllewat wewlid hobbose
ninna al et weroli hais temma ninnasse
lähhâb, süis hobbone hakkab aewastama.

Ehk keeta kli: jahhud meega, panne
sedda keige pottiga kotti sisse et se soe aur
hobbose ninnasse kâib. Sinna woid ka
omma hobbosele sedda pulwert anda, mis
ma enne öppetasin ja kiitsin kôhha wasto,
mis ja piddid Apteke peält ostma.

Ehk osta Apteke peält need rohjud
mis wägga head on kui hobbone on louul.

Lakritsi pu juurt (süs Holts wurtsel)
pulwriks toufatud

Wewelblomid, iggauhhest nelli loot

Lorberid, pulwriks toufatud

Prunid sukrud, iggauhhest kaks loot

selle jure panne met, panne sedda panni-
ga tulle peäle, liguta allati ümber, kum-
ni ta taignaks saab; sest anna igga ho-
miko ja õhto ni paljo kui üks tui munna
suur. Se jures anna hobbosele jua leige
wet mee ning kli: jahhoga.

Kui mädda jo hakkab jooksuma, siis
sa annad ka rohhto, et ta hästi jookseb,
moista:

Wotta wärske woid, ni suur tüf kui
munna, sullata sedda panni sees, panne
jure pole klasi jaggo ädikast, pole klasi
jaggo poomõlli ja monned pipra terrad;
segga keik hästi kokko; walla poolt ühhe
ninna sõorme ja teist poolt teise ninna sõor-
me sisse. Kui sa nääd et mädda ei hak-
ka kangeminne jooksuma selle peäle, siis
ära anna sedda mitte ennam.

Kui ühtegi ei tabha aitada siis aitab
se rohhi mis ma praego tabhan nimmeta-
da: wotta üks kortir õllut, üks lusikka
täis puhhas heringi raswa mis heringi
soolwee peält on woetud; üks naa otia
täis

täis penikesseks toukatud sawranid. Need kolm asja walla putelli sisse ning pane tedda soja ahjo peäle, et ta leigeks lühk; lö hästi ümber. Wallo poolt ühhe ninna sõorme, teist poolt teise ninna sõorme sisse. Istu hobbose selja, sõita et ta sojaks jääb. Mädda hakkab külwarsti siis jooksema; kui ta weelgi ei jookse, siis teisel päwal walla igga kõrwa sisse üks lusfika täis poomõlli, agga ninna sisse walla weel üksford sedda õllut selle heringi raswa ja sawraniga.

Kui hobbone on karnas :

Kül se on pea tunda agga raske parandada. Monned karnad on külwad, teised on märjad. Need külwad on need keige pahhemad arstida.

Se esimenne nou mis keigeennamiste prukitakse on se: wotta kaks lusfika täis teggut soja õllega, anna sedda hobbosele sisse iggas nädaldas kaks furd, woia ka sellega wäljaspiddi. Monned ei pruki

pruki mitte teggud, waid selle assemel
kaddaka tõrwa, mis monni tallopoeg isse
põlletab.

Teised kiitwad sedda pulwert; nem-
mad wotwad wewlid, lorberid, kaddaka
marjad, püssi rohto, spiesglas.

Kui sa tahhad hobbosele rohto sisse
anda, siis sa pead tedda ka woidma wäl-
jaspiddi. Wotta kange lehhilinne kanna
sittaga, monned pannewad ka püssi rohto
ning wewlid jure.

Se keigeparrem on: anna hobbosele
enne kui temma middagi on sönud üks tri-
ki lusika täis pool wewlid, ja pool
spiesglas, kolm homiko järrestikko, is-
tu temma selga ning sõita iggakord et ta
sojaks lähhäb, siis seisko temma paigale
kähhe tunniga; kui ilm on willo siis pan-
ne ta soja rehhe sisse ning woia ühhe sal-
wi ga, moista,

teggud, nelli topi
kannepi õlli, kaks topi

sola üks peo täis
 walge kanna sit, üks peo täis
 püssi rohto, üks loot
 trünspan, üks pool loot

Keik sedda keeta tassaste tulle peäle kurni
 weike wahit katla äres on nähha, wotta
 tulle peält ärra, lasse ta seista sojas pais-
 kas kahheteistkümnne tunniga.

Enne kui sa sellega woiad, siis te ta-
 ri sojaks kui sa käega woid sallida. Woia
 sellega hobbest ülleüedes. Se salw jääb
 kahheksa ehk kümme päwa nahha peäl,
 pärrast pesse ta ärra kange lehhilisega,
 mis sees ka kanna sit on. Kui se karna-
 ne hobbone on woitud, siis wotb temma
 kül teiste hooste hulkas käära mis terwed on,
 sest siis ei hakka karnad mitte ennam külge.

Kui hobbosel on põrna ehk mu wigga
 mis selle sarnane on:

Se wigga ning tirud on teine tesse
 sarnatsed. Hobbone heidab mahha ning
 kargab jälle ülles; kõht aiab ülles. Kei-
 ge ennamiste aiab kõht ülles kui põrna
 wigga

wigga on; agga kui tirud on, siis hobbone heidab mahha woinato, panneb omma pead ma peäle ja sirrutab jallad wälja.

Needsuggused haigusfed tulleswad äk-
kiste tee peäle keigeennamiste, tarwis on
ka warsti nou leida.

Monnikord hakkab hobbone kominis-
tama esimeste jalgedega, heidab mahha,
aeleb ja rumbab keik nelli jalga kokko,
tahhab kotte puhko kusta, kargab üles,
heidab jälle mahha, hamustab ennast
ka kui ussid tedda waewawad. Wotta
üks munna, lasse se walge wälja joosta,
pista selle asemel jälle sawtanid sisse ni
paljo kui sa kolme sõrmeaga woid wotta,
määsi siis heino munna ümber; pista ted-
da hobbose kurgo ni süggawaste kui agga
woib, touka tedda peälegi keppiga weel
süggawamaste alla. Ehk kui se wigga
kange on, siis anna temmale juda - fitta,
suremat tükki kui pähkla suur. Ehk an-
na temmale rõska pinta warske innimes-
se fittaga, se on ni mitto hobbose aitnud.
Kui sa sedda olled annud, siis sa pead
R agga

agga hobbest soitma. Kui se wigga on
 ussidest, siis woib ka kuukslaufud ja ju-
 da: sitta suliste peale sidduda.

Kui põrna wigga on, siis kõht aiab
 ühhel polel ennam üles kui teisel, siiski
 ennam pahhemal polel, sest seal on se
 põrn. Sing on lühikenne. Monned
 pistwad siis põrna, nastlaga kolm sõr-
 me lai selja roost, teise ning kolmanda-
 ma külje - lu wahhel, agga se non ei kõl-
 ba mitte paljo. Parrem on et kaks kan-
 get meest kangeste trikivad looga selja-
 ga mollemad küljed külje ludest reiest sa-
 dik, wahhest kaks kümme tord; se on
 nendasammoti kui peaks immenne isse
 ennast trikima rinna al.

Jgga wars mis ilmale tulles, sellel
 on üks tumme pruun nahk ees, keele ot-
 sa peale, mis temma warsti alla neelab
 kui ta hinge tombab. Katsu et sa sed-
 da nahka woid kätte sada, kuiwata ja
 touka tedda pulwriks, sest anna kaks noa
 otsta täis sisse, se on üks wägga hea roh-
 hi põrna wigga ning ka mu hooste wig-
 ga wasto.

Reige

Keige nisugguse wigga sees on hea et sa sedda keppe taggant sisse toukad nenda kui on õppetud teggema kui hobbo- sel tirud on; tomha ka hobbose kelest läb- bi nõäla sõlmedega.

Hobbose paistetused :

Keeta ädikast ning rukki- jahho pu- druks, ja panne sedda ni sojalt kui wõib fallida paistetusse peäle, siis allaneb tem- ma. Kui ta jääb külmaks siis peab ted- da jälle sojalt peäle pantama. Ehk hõru tedda kangeste wina ja sepiga, pea üks pallaw labbidas külge, et ta lähhäb nah- ha sisse. Ehk keeta õllut, raswa ning hummalid, ning panne sedda sojalt peäle; äddikas põllend sawwiga aitab ka. Ehk wotta ädikast ja wina ühhest ni paljo kui teisest, selle sees keeta heina põprad ehk heina seemned, panne sedda sojalt peäle. Se keigeparrem on se salw.

Ilma solata woid, üks nael
wahha, üks weranti nael
wärsted krusemüntid, üks peo täis
wärste

wärske lewerstoffli, üfs peo täis

sedda feif feeta seggaminne, wauta rät-
tiko läbbi, sellesamma salwiga woia sedda
paistetust sojalt.

Misga feif hawad woib parrandada:

Maria = jaa, faks lusifa täis
Brünspan, üfs lusifa täis

mollemad panne puddelli sisse weega, se
puhhastab ja parrandab hawo. Kui haaw
jaaß jo puhtaks, siis woib rohkemaste wet
jure wallada, siis ta parrandab weel en-
neminne.

üfs hea hawa salw, misga hobbose
hawo woib parrandada:

Wotta met, üfs pool toop
Brünspan, faks loot
maria = jaa, üfs loot

neid kolm asjo feeta folkko, funni nent-
mad salwiks sawad, feetes liguta neid
ümber allati.

uiks teine hea hawa = salw

wotta

wahha,

sikko = raswa,

waiho,

sepi, ühhest ni paljo kui teisest

met, uiks lusfita täis

öllut kaks topi.

panne keik sedda katla sisse, agga sedda
öllut ärra walla mitte ühhe hobiga juwe,
waid nattukest hawal, ni kaua kui ta keeb.

Põlleta saksa : konna : karpid, kummi
nemmad tulle sees walgeks jäwad. Kui
weiksel on haaw, siis woia sedda hawa
linna : õlliga tahmaga seggamine, siis
ripputa need põlletud saksa : konna : kar-
pid peäle.

Monnikord parrandab haaw kül peält,
agga al jääb weel mädada. Sedda woib
käega tunda; sest kui on mädada al, siis
on ta pehme ning paistetud ei wähhene
mitte. Se feige parrem nou on, et sa
terrawa noaga muhko lahti leikad et mäd-
da woib wäljajooksta. Kui sa sedda ei

julge, siis keeta woid, ja walla sedda kee-
wa selle paistetusse peäle, siis paistetuse
pühkab ülles.

üks hea hawa = pulwer :

paio = tuhka,
tanna sitta,
ilma kuskutamatta lubja, ühhest ni
paljo kui teisest

ripputa sedda pulwert hawa sisse

üks wäggew hawa = salw :

wotta se must kirowi mis seppa = koia korstes
nis mahhatulleb, touta tedda katke,
pöllend maria = jää, iggauhhest üks
loot

frünspan, nelli loot,
punnaset's põllend kubbara = musta,
kaks loot
ädikast, kakssteiskümmand loot
met, kahheksa loot

esmast keeta sedda met, ädikast ja frünspan,
pärrast panne need teised rohhud ka jure,
liguta ümber kummi ta ni paksuks saab
kui salw.

Kui

Kui hobbone ou saddulast wantud :

Kui mund ep olle kâes, siis pesse hob-
best kusssega monnikord, ehk winaga ; ehk
panne wârskê innimesse sit peäle se wâh-
hendab paistetust.

üks wessi mis paistetust hâsti wâhendab :

Salmiak ,

kubbara = must, iggauhhest kahhesa
loot ;

maria = jää ,

nelli loot

iggauht touka issipalkas penikesseks, siis
segga neid kokko, wotta üks puddel wet,
ja panne sest pulwrist üks weike lusika
täis wee - puddeli sisse. Kui hobbose selg
on jo katke saddula al, siis põlleta wanna
talla - nahka pulwriks, ja ripputa sedda
hawa sisse.

Mis tîne mârrale peab antama et temma hâs-
ti poegeb, ja et kassindus hâsti ärratulleb :

Tauka lorberid pulwriks ja anna sest
üks weike lusika täis soja õllega temmale

R 4

sisse.

fisse. Ehk üolge : raswa üks tüe mis kah-
he peigla - lai, anna hobbosele fisse soja
õlleaga.

Nahka silma peält ärrakautada :

Maria - jää ning kühbara - must,
ühhest ni palju kui teistest, põlleta mollemad
kangeste ühhe potti sees, panne weel jure
toukatud munna - kored, kaks kord ni
palju kui maria - jää ning kühbara - must
on. Kui se nahk on paks siis need mun-
na - kored peavad jämmedamaks toukatud
sama, sest need hõruvad siis sedda nahka
ennemine mahha. Sinna pead sedda kül-
faua pruukima, kuni ta parremaks saab.
Sinna puhhud sedda pulvert ehk sullega
fisse, ehk sa woiad sedda peäle sullega.

Kui nahk ei olle weel wanna, siis
woib tedda kautada salwiga.

wotta	mirrid, üks loot
	sawranid, pool loot
	met, nelli loot

segga sedda kokko salwiks.

üks

üks silma wessi misga woib nahka ärrafautada

met, kolm loot

sola, kaks loot

kuibbara = must, pool loot

rosi = wet, kahheksa loot

segga keik sedda kokko, ja woja sedda igga
päawa kaks ehk kolm korda silma sisse sullega

Misga woib kae silma peält ärrafautada:

Jennese = raswa, kolm loot

Ingwert, üks loot

segga sedda salwiks.

Ehk walla keema wet ilma kustutamata
ta lubja peäle, lasse sedda seista terwe pä-
wa ja ööd kinnikaetr^d sedda wet wotta
üks pool toop, ja salmiak neu wot. Wu-
la sedda wet ja sⁱ miakit ühhe ilma tinna-
tamatta wass-katla sisse, lasse sedda seista
selle sees kinnikaetud, kurni ta sinniseks
jääb. Hoia sedda wet puddeli sees. Til-
kuta sedda hobbi-se silma sisse ehk woia sed-
da iggapäwa kolm korda sullega sisse. Se-
samma wessi on wägga hea keigesugguse
silma wigga wasto.

Kui hobbone on lötud silma :

Wotta maria - jää hörü sedda munna - walgega künni ta saab salwi sarnatseks, woia sedda linnase rie peäle ja panne silma peäle tühti. Ehk wotta rosi : wet, kloppi sedda munna - walgega, kasta linnast nart : so sisse ja panne sedda tühti silma peäle.

üks teine rohhi misga nahk ja kae ärrakautakse :

Wotta werre - rohhud (Schellkraut, Chelidonium majus) keige jurega, wauta se wessi wälja mis sees on, segga pissut sola ning toutatud Jungwrid sekka, panne ädi - kast jure, ning lö sedda haige silma peäle.

Kui hobbone ei woi kusta :

Touka peterfilli leybed keige jurega, anna sedda tühti sisse, ja anna hobbosele nisso : kili - jahhud mis wet sees on kloppitud jua monne päwaga.

Ehk segga kokko Terpentini : ölli ja Pernstein : ölli, ühbest ni palju kui teie fest, sest anna sisse jadda ehk jadda kolmfümmend tilka. Ehk

Ehſ anna Palfam fulwuris wiis-
kümwend tilka; ehſ Perneſtein-ölli ükſt-
pänis ſadda tilka.

Kui hobbone ei ſa koggone mitte kuſ-
ta, ſiis paistetab temma kehha ning jalgede
wahhel wägga ülles; wotta ſiis kolm He-
ringi pöied, mis Heringi ſees leitakſe, üh-
he heringi pima, ſool-wesſi mis ſa ſolaſt
iſſe olled teinud, ükſ weranti toop; keik ſed-
da walla ühte kocko hobboſe ſuhho.

Ehſ walla äddikakſi kuma kiuwi peäle
et ſe ſoe aur kubbemes ülles kãib.

Ehſ wotta ükſ munna, laſſe ſedda
walge mahha joosta, panne ſiis ſiſſe peni-
feſſekſ toukatud wãhhe-kiuwid, ükſ kwen-
tin; ſawranid, ükſ pool kwentin; ükſ tük
pikkad piprad; piſta ſedda munna hobboſe
kurko et temma ſedda allanelab.

Ehſ wotta ükſ penike wahha künal,
woia tedda ölliga, ripputa peäle penikeſekſ
toukatud piprad, piſta ſedda hobboſe kuſſe-
miſſe ſiſſe, nattufeſſe aia pärrakſi tomba
tedda jãlle wãlja, te ſedda monnikord.

Monned

Monned andwad hobbosele ellawat hõb-
bedat, monne loot; monned foriwad sibbo-
lad, rippuwad sola peäle ja pistwad sedda
hobbose parraka:sole tangant sisse.

Andke hobbosele sepi pimäga, nenda
kui ma enne õppetasin et hobbone passan-
dab. Ehk pistke üks sepi tük temma pär-
raka:sole taggant sisse.

Kui us on fele peäle:

Kui mollemad poled kelest on katke siis
hobbosele on us fele peäle. Panne küüslau-
kud suliste peäle, ehk küüslaukud meega,
sellega peab hobbone seisma mone päwa-
ga sulissed sius.

Kui hobbone on färnane reiede wahhel:

Sedda wigga nimmetakse Mauk.
Wotta wewlid, lorberid, püssi rohko, ig-
gaühhest nelli loot, kolme Heringi pima,
segga sedda salwiks, misga sa igga homiko
woiad.

Ehk wotta met ja toukatud küüslaukud
tahhetfa loot, piwrad faks loot, tahma üks
loot

loot, segga kokko ja panne sedda wiggase koha peäle, kui sa sedda koha enne olled woitnud ädikaga.

Selle jures pead sinna andma hobbosele iggapäiw üks loot Spiesglas, (Antimonium) siis temma werri saab puhtaks ja need karnad terweks.

Kui kabi on murre ehk abras:

Terki sibbolat, kasta tedda soja ädika sisse, ja woia sellega kabja, siis panne peäle lehna sitta. Enne peab kabi wälja wisatud sama.

Kui kabi löhkub siis woia selle salwiga, moista wotta:

krünspan, kahheksa loot
 kühbara = must, pool nael
 werwid, kahheksa loot
 wahha,
 püssi = rohko, iggauhhest üks nael
 met, üks toop

Sullata sedda kokko tulle peäle et ta salwiks saab, liguta allati ümber. Sellega woia kabja.

Ehk

Ehk wotta met, raswa, törwa, ühhest
ni paljo kui teifest, segga sedda salwiks.

Ehk sullata pool nael sea pekki ja lasse
ta külma wee sisse tilkuda, wotta ka sikko
raswa, ja lehma raswa iggaühhest pool na-
el, linna:õlli kahheksa loot, Terpentin kah-
heksa loot, sullata keik kokko tulle peäle.

Kui hobbone on kabja peäle tallanud :

Sullata sikko raswa pallawa raua kül-
jes et ta hawa sisse tilkub, ja et ta hästi sis-
se lähhäb siis pea ka soia rauda kabja külge.
Sullatud wahbaga woid sinna sedda auko
peält sinna wallada. Walla Terpentinist
hawa sisse, siis ta parrandab ennimenne.

Rust se nohhi : többi on tunda :

Monned moistroad nohhi : többe finni
panna ; kui sa sedda hobbest ostad, siis on
ta terve, agga pärrast tulles nohhi ninnast
wälja. Ratsu kurgu al, siis sa leiad kaks
pisjokest muhko, mis kowwad, kui sa neid
wautad siis hobbone räggiseb, keigeenna-
miste

miste kui sa tedda olled sõitnud. Anna ni-
suggusel hobbosel ninasse kaks noa otfa täis-
tonkatud walge Niese - wur sel (Helle-
borus albus) siis temma aewastab ja noh-
hi tulleb wälja. Nisuggune nohhi mis mäd-
da ja werega on, ei sa ellades parrantud,
agga se hakkab warsti külge; nisuggune hob-
bone peab kohhe mahhalastud sama püüfiga.

Jõhwised koided:

Jõhwised koided on head monnesugguse
hooste wigga wasto. Nemmad kisisurwad
paljo kurja kehhasi wälja; nemmad tewad
head sel hobbosel mis kange on ja lonkab.
Reigeennamiste on nemmad head siis kui
hooste tõbbi ja surm ma sees käiwad;
sest selle mädadaga mis allati wälja jooseb,
tulleb keik kurja ärra mis hobbest woiks tõb-
biseks tehha, ning mis temma külge on hak-
kanud.

Kui sa tahhad omma hobbest parran-
dada mis kange on ehk lonkab, siis wotta
üks tük pehme nahka, mis surem on kui
rubla tük, kest paikas leika auko sisse; sedda
nahka

nahka woia terpentin; õlliga. Müüd leika üks pitkerkonne auk hobbose nahha sisse, mis pitkem on kui se nahha tükk, tõsta hobbose nahka ümberringi ülles et sa sedda nahha tükki woid sisse pista. Se auk mis nahha tükki sisse leikati, peab keff paikast seisma. Hobbose nahka õmble alt ja peält pistut finni, et se nahha tükk wälja ei lange; süski peab temma lahti ollema seal kohhal kus se auk on nahha tükki sees. Se nahha tükk küssub palju mädda, ja sellega palju kure ja wälja; sepärrast jägo temma paigale, kunni hobbone hakkab parremaks sama. Siis wotta se nahha tükk jälle wälja, se auk mis hobbose nahha sees, jääb isse terweks. Mitto hobbosi mis kanged ja sapsust wiggased ollid, on selle nou läbbi terweks sanud.

Hooste tõbbi:

Hooste tõbbi tulleb monnikord ja surmatab palju hobbosi. Kui sa kuled hooste tõbbest ja surmast ümber kaudo, siis pane omma hobbosele jöhwised kädied rinna peäle, külges, kaelas ja sapsus. Jöhwised kädied

Kõied peavad hästi mädada walja kiskema ;
woia neid terpentiniaga iggapääw, ja liguta
neid seuna ja teina, siis mädada joseb kange-
minne.

Weel parrem on et sa ostad musta
Niesewurtzel (Helleborus niger) mis
ka Kristwurtzel nimmetakse, pista sedda
jõhwise kõie assemel auko sisse, se tombab
ja kiskub hästi sedda kurja walja. Sedda
ennam sinna sedda juurt sissepistad, sedda
suremat abbi satab temma. Se jures anna
ka omma hobbosele igga homiko üks triki
lusfika, täis penikesseks toukatud wewlid
kaerdega, ehk Spiesglas (Antimonium
crudum). Kui sa nääd et hobbosele tulleb
jo se tõbbe-muhk, siis panne sedda jõhwist
kõit selle muhho peäle; ehk mis weel parrem
on, pista sedda musta Niesewurtzel selle
muhho peäle; ehk põlleta sedda muhko pal-
lawa rauaga. Monned seggawad kofko
Porberi-õlli (Oleum laurinum) kaks loot,
ning Eworbium (Euphorbium) nelli loot,
ja pannewad sedda muhho peäle, siis muhk
puhkab ülles. Teised wotwad pima, kassi-
fitta, ja linna-õlli kofko seggatud, ja pan-
newad sedda muhho peäle.

Se jures wotke kuukslaukud, wewild,
 sa kaddaka marjad, ühhest ni paljo kui tei-
 sest, ja andke sest iggapäaw üks hea lusfi-
 ka täis onnua hobbosele.

Kui lambad ja weiksed kõhivad :

Kasta tubbakast kussuga, sedda hõru
 penikeseks ja segga meega; sest anna
 lusfika täis hawal sellel mis kõhhib.

Tubakas ja sool on wägga kallid
 rohud, mis ellajattele paljo head tewad.
 Kui sa neile sedda annad siis siggiwad
 nemmad, jäwad terweks ja monnest wig-
 gast ilma. Reigeennamiste pead sinna
 sedda andma neile kui sa tee peäle olled,
 ehk kui tõbbed ma sees käiwad. Anna
 sepärrast kül onnua hobbosele sagedaste
 sola ehk solatud kallad; agga lamnaste-
 le ja weistele anna tubbakast. Kui tõb-
 bi on jo liggi ümberkaudo siis sa pead
 sedda andma iggapäawa, ehk kolm kord
 naddalas, se hoiab neid tõbbe eest.

Need lambad mis sagedaste sola lasku-
 wad, sawad lihawaks ja raswaseks, ning
 nende willad jäwad parremaks ja pehme-
 maks.

